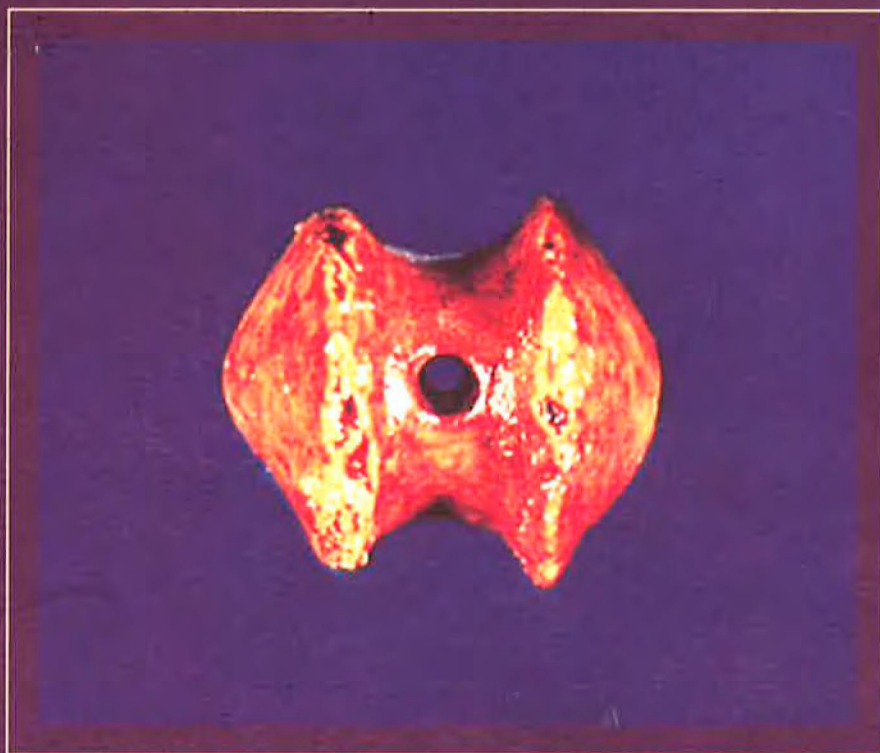


# *in Situ*

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift



2002

# *in Situ*

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

2002

# *in Situ*

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

© Göteborgs universitet 2002

ISSN 1403-4964

Skriften är producerad vid

Institutionen för arkeologi

Göteborgs universitet

Box 200

405 30 Göteborg

**Ansvarig utgivare**

Kristian Kristiansen

**Redaktion**

Kristian Kristiansen

Per Persson

**Grafisk formgivning**

Lena Troedson,

Riksantikvarieämbetet UV Väst

**Layout**

Eva Englund,

Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet

**Montering**

Per Persson,

Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet

**Framsida**

Bärnstenspärla från Hjelmars Rörs gånggriften i Falköping.

Foto: Tony Axelsson.

**Engelsk språkgranskning**

Karl-Göran Sjögren

**Tryck**

Livréna Grafiska AB, Kungälv



Foto: Jari Nordbladh

**Birgitta Carlbom (1938-2003)**



# Innehåll

---

Kan (for-)historisk arealanvendelse rekonstrueres kvantitativt? <i>Bent Odgaard &amp; Peter Rasmussen</i> .....	5
Dyster står dösen <i>Cornelius Holtorf</i> .....	11
”Monumentet”, en plats för kollektivets ceremonier? <i>Betty-Ann Munkenberg</i> .....	27
Öggestorps åkrar <i>Leif Häggström</i> .....	37
Gravstolpar och långtida meningssammanhang <i>Tore Artelius &amp; Mats Lindqvist</i> .....	49
Järnålderns mångfunktionella långhus, myt eller verklighet <i>Lennart Carlie</i> .....	61
Varför fanns det inga thegnar i Nossebro? <i>Carl Löfving</i> .....	73
Neolitiska ravperler i Västergötland <i>Klaus Ebbesen</i> .....	85



# Neolitiske ravperler i Västergötland

*Klaus Ebbesen*

## Abstract

### ”Neolithic amber beads in Västergötland”:

Amber beads are frequently found in the Middle Neolithic megaliths of central Västergötland, Sweden. They are imported from Northern Jutland in Denmark. The distribution pattern of the amber beads as well as of thin-butted flint axes shows that they come directly from Denmark to the Scandinavian Peninsula. They are distributed by direct contact by boat - a maritime distribution that gives another ”fall-of-pattern” than landbased exchange.

Et af den nordiske stenalderforsknings mest facinerende emner er jættestuerne eller gånggrifterne i Falbygden, Västergötland. Indenfor et kun 20 x 30 km stort område er i begyndelsen af jættestuetiden bygget godt 200 gånggrifter. De har tiltrukket sig interesse, så langt tilbage i tiden, man kan mindes.

Allerede Carl v. Linné (1747:80) omtaler i sin Västgötarejse nogle af gånggrifterne ved Falköping. Den første, antikvariske undersøgelse fandt sted i begyndelsen af 1800-tallet. Den gjalt Odins Kulle ved Axevalle (jf. K.E.Sahlström 1939:11). Den og andre anlæg blev i 1822 beskrevet af N.H. Sjöborg i hans: *Samlingar för Nordens fornälskare*. Siden har B.E. Hildebrandt, O. Montelius, S. Lindqvist og mange andre forskere beskæftiget sig med disse stenaldergrave.

I 1800-tallet var amatørarkæologen H. Werner, hvis samling nu findes på Statens historiska Museum, en flittig udgraver (H. Werner 1870-3). Senere blev K.E. Sahlströms navn uløseligt knyttet til udforskningen af de västergötlandske megalitgrave (E. Sahlström 1915 -1915a 1931-32. - 1939. -1954:33ff). Gennem næsten et halvt århundrede arbejdede han utrætteligt med udforskningen af Västergötlands stenalderbebyggelse, startende med disputatsen fra 1915.

Den første moderne undersøgelse, af gånggriften

Rössberga, gennemførtes i 1962 af C. Cullberg (1963); et arbejde, som senere er fortsat (K.- G. Sjögren 1987:35 f.). Senest har L. Blomqvist (1988 - 1989 - 1989a -1989b - 1990 -1990a) behandlet Falbygdens megalitgrave i en række store afhandlinger. Han konkluderer fantasifuldt, at deres opførelse skyldes en storstilet indvandring af 300-1000 mennesker fra Nordjylland til Falbygden. Stenalderbøndernes udvandringen fra det nordjyske skal være fremkaldt af en total solformørkelse, d. 1. september 3299 f. Kr (jf. G. Henriksson 1989:62ff).

Gravanlæggene og deres stenarkitektur har stået centralt i den hidtidige forskning. Her skal et andet aspekt behandles, nemlig stenalderbøndernes brug af ravperler som smykke (1). De giver et vigtigt bidrag til belysning af stenalderens distributionssystem.

## Materialet

Mellemneolitiske ravperler kendes fra ialt 30 megalitgrave i Västergötland (fig. 1) heraf to, muligvis tre dysser (S. Lindqvist 1911:126ff - C. Cullberg 1961:235 ff), de øvrige sikre eller tvivlsomme gånggrifter. Antallet af perler varierer fra et enkelt fragmenter til oprindeligt ca 200 (2).

Der knytter sig meget store kildekritiske problemer til dette materiale. Gånggrifterne er bygget til successive



gravlæggelser og blev brugt som gravsted gennem mere end et årtusinder, til ind i bronzealderen. I forbindelse med de senere begravelser blev ravperler utvivlsomt trådt i stykker. De kan ligeledes være udrømmet ved begravelserne i senneolitisk tid. Mange, til nutiden bevarede ravperler, er sandsynligvis blevet splintret eller overset ved de gamle, hårdhændede udgravningsmetoder. Specielt ved H. Werners udgravninger, fik man sandsynligvis ikke alle ravperlerne med.

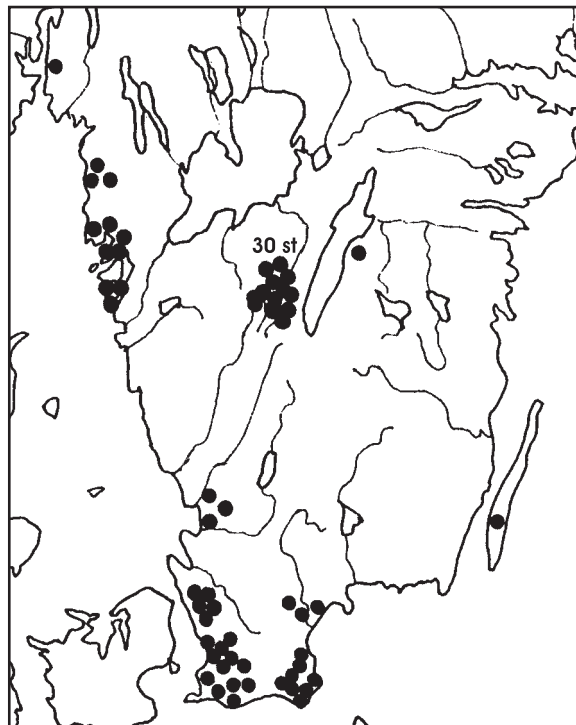
Hertil kommer så svindet i museumsmagasinerne på grund af ingen eller for dårlig konservering.

Her, som iøvrigt ved udforskningen af megalitgravene, gælder kun det positive udsagn, som ligger i fænomenernes tilstedeværelse.

Den hyppiske mellemneolitiske type er de spoleformede ravperler (type b1-2). I 18 anlæg er fundet ialt 66 hele og 43 halve perler (fig. 7). Antallet af perler varierer fra én enkelt til femten hele og én halv. Kun 9 perler tilhører den asymmetriske variant b2. Heraf har de fleste perler flad bagside. Perlerne længde varierer fra 1,1 til 3,6 cm; deres højde fra 0,6 til 3,2 cm og deres tykkelse fra 0,5 til 2,2 cm. De fleste er omkring 2-2,5 cm lange, 1,0-1,5 cm høje og 1,0-1,5 cm tykke (fig. 5).

Forholdet mellem højde og tykkelse varierer fra perler, som er tykkere end de er høje til perler, som er højere end de er tykke. Mellemstykket varierer fra en smal, svagt indskåret fure til et langt, skarpt afsat parti. Også udformningen af enderne er meget varieret. De fleste er ligeså høje som de er brede, enkelte højere end de er brede og enkelte bredere end de er høje.

Der er fundet ialt 57 hele og 23 halve dobbelt-økseformede ravperler (type al-2) i 13 megalitgrave (fig. 6). Antallet varierer fra 1/2 til 33. Kun 10 kan henføres til den asymmetriske variant a2. To af perlerne er store; >3,5 cm lange. Ellers varierer perlernes længde mellem 1,7 og 3,3 cm; bredden mellem 1,0 og 3,5 cm og tykkelsen mellem 0,5 og 1,8 cm (fig. 5). De fleste perler er betydelig længere end de er høje. Indskæringerne ved gennemboringen varierer fra kvadratisk til rektangulært eller trapezformet. De færreste har halvcirkelformet indskæring. Derimod er ægbladede halvcirkelformede på flertallet af perler. Det kan også være cirkeludsnitformet eller aflangt tilspidset. På én

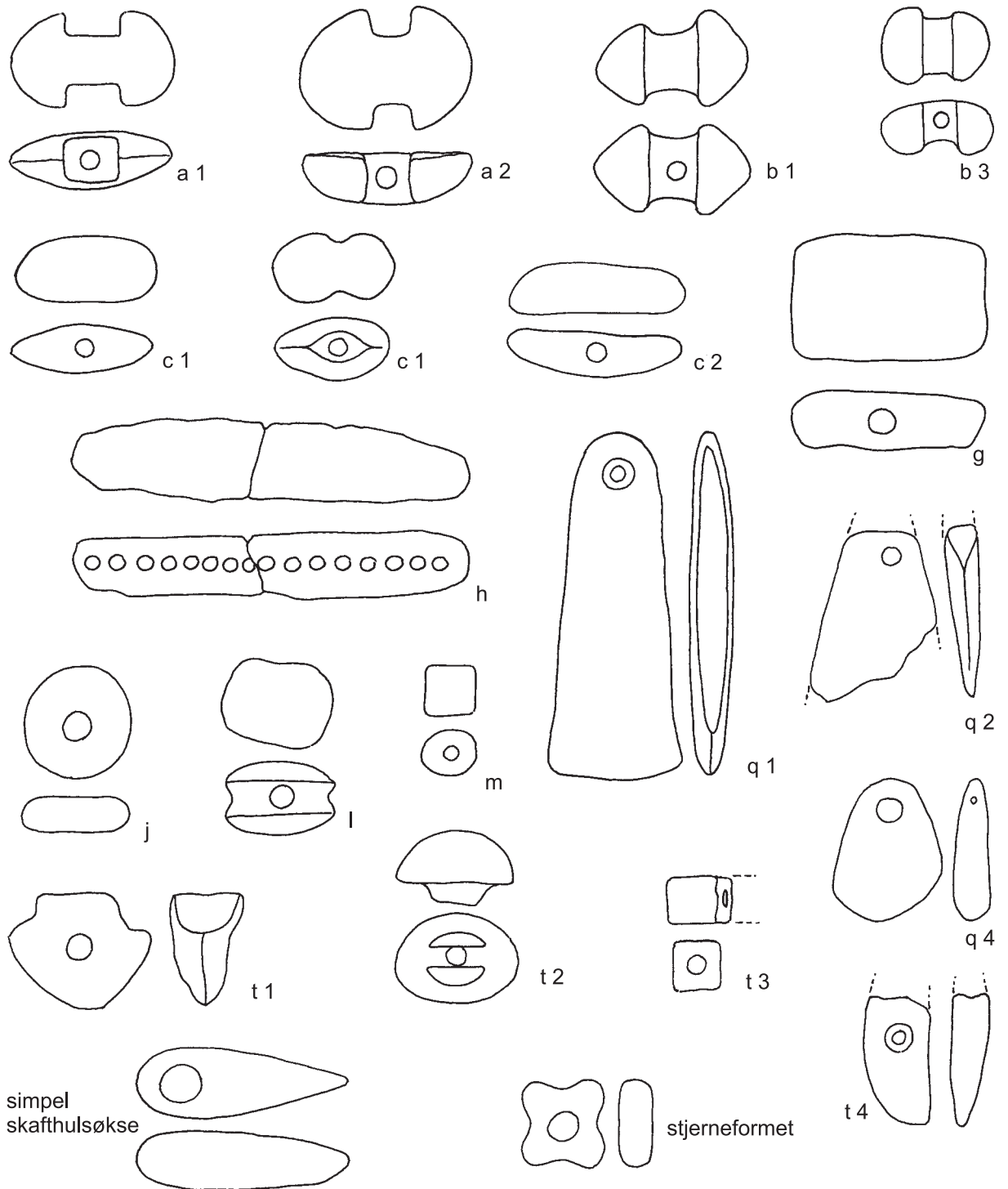


Figur 1. Megalitgrave på den Skandinaviske halvø, hvori er fundet ravperler.

Figure 1. Megalithic graves on the Scandinavian peninsula with finds of amber beads.

perle ses en mislykket indboring ved siden af gennem-boringen. 5 perler er repareret; de fire med to par huller mellem bredsiderne ved brudlinien.

Ravperler med spidsovalt tværnsnit (type c1-2) kendes fra fra 16 megalitgrave, hvori der er fundet 80 hele og 43 halve perler (fig. 8). Antallet af perler i den enkelte grav varierer fra én til 20 hele og 12 halve. 31 perler tilhører den asymmetriske variant c2. 3 af perlerne har indbuget underside, så konturlinien bliver halvmåneformet. På én perle er den halvmåneformet. To perler, oprindeligt ca 6-7 cm lange har rækker af indboringer på de smalle sider. På et par perler ses indskæringer ved gennemboringen. 4 perler er overbrudt i den oprindelige gennemboring og repareret med en ny gennemboring. Perlernes længde varierer fra 1,0 til 6,5 cm, højden fra 0,6 til 2,3 cm og tykkelsen fra 0,4 til 1,3 cm. De fleste er dog omkring 2 cm lange, 1 cm høje og 0-1 cm tykke (fig. 5).



Figur 2. Typetavle for ravperler, fundet i Västergötlands megalitgrave.

Figure 2. Types of amber beads found in the megalithic graves from the province of Västergötland.



**Figur 3.** Ravperler fra gånggriften på Vätterlingsgården, Falköping, Västergötland. Skale 1/2. Foto ATA.

**Figure 3.** Amber beads from the passage grave at Vätterlingsgården, Falköping town, Västergötland. Scale 1/2.

Kun to ravperler, fundet i samme gånggrift ved Ottagården, Falköping Stad, kan bestemmes som oprindeligt kasseformede (type g). De er begge symmetriske, 1,8 og 3,1 cm lange, 1,2 og 1,9 cm høje og ca 5-7 mm tykke.

Ligeledes i kun én megalitgrav er fundet et lille (men sikker) fragment af et mellemstykke (type h)(fig. 9).

De trisseformede ravperler (type 1) er lidt mere almindelige. Der foreligger ialt 7 perler, fundet i 4 grave; i den ene grav ialt 4 perler (fig. 10). Perlernes diameter varierer fra 1,3 til 3,5 cm, tykkelsen fra 0,7 til 1,5 cm. Den ene perle har en sekundær gennemboring mellem bredsiderne ved den ene kant. Mulvis har den været brugt som hængesmykke.

Rørformede ravperler (type m) er fundet i 11 grave, hvor antallet i én grav var 20, i en anden 10 perler (fig. 11). Der foreligger ialt 56 perler. Den ene er sekundært tildannet af et fragment af en dobbeltøkseformet perle. Én er klinket. Tre af perlerne har skarpt, dobbeltkonisk længdesnit. Andre perler er nærmest kugleformede, idet de regelmæssigt cylindriske perler dog dominerer. Perlerne er små og korte. Længden varierer fra 0,3 cm til 2,3 cm, men kun nogle få er mere end 1 cm lange. Diametren varierer fra 0,6 til 1,3 cm, mens hullet i alle tilfælde er 2-4 mm stort. Antallet af rørformede ravperler er påfaldende lille. De har derfor næppe været brugt i perlekæder, snarere enkeltvis ligesom de øvrige perler.

Hængesmykker er fundet i 9 forskellige grave. De ialt 17 perler repræsenterer en række varianter (fig. 12).

Der foreligger to økseformede hængesmykker (type ql). Det ene er stort, ca 5,6 cm lang og 2,2 cm bredt.

Typen med tværgående gennemboring for oven (type q2) er repræsenteret af fem perler, de fire fundet i samme gånggrift. Perlerne er ca 2,5 cm lange og omkring 1,5 cm brede. Tykkelsen ligger omkring 1/2 cm. Den ene er overbrudt i hullet og et nyt lavet mellem bredsiderne længere nede. Der er fundet syv langovale hængesmykker (type q4). De fleste har været et par cm lange. Ét fragment er 4 cm bredt og for oven ses tre reparationshuller; et andet viser to reparationshuller nedadtil.

Der er fundet ét fragm. dråbeformet hængesmykke (type q5); et uregelmæssigt hængesmykke (type q6); og en fragm. perle, som blot kan bestemmes som et hænge-

smykke.

Et enkelt ravstykke kan med sikkerhed bestemmes som en perle af type s (naturlige ravstykker, blot med en gennemboring).

Ravperler, sekundært tildannet af andre, fragm. perler kendes fra 8 gånggrifter. Der er fundet ialt stykker 32 stykker. Heraf er de 14 ægblade af dobbeltøkseformede perler, som har ét sekundært ophængningshul mellem breddesiderne (type t1). Perlerne svarer naturligt nok i deres proportioner helt til de dobbeltøkseformede perler. En enkelt perle er fragm. i den nye gennemboring og repareret endnu engang med et nyt hul. 5 perler er med et hul i den gamle længderetning sekundært tildannet af det ene blad af en spoleformet ravperle (type t2). Deres proportioner svarer til de spoleformede perler. De resterende perler tilhører alle type t3. Her er to sekundært tildannet af dobbeltøkseformede ravperlers ægblade med et hul i den gamle længderetning. Den ene er tillige tilskåret kasseformet. 4 andre perler er dannet af den ene halvdel af type c-perler med en ophængningshul mellem breddesiderne.

Til unika må henregnes en stjerneformet ravperle og en perle af form som en simpel skafthulsøkse (Fig. 2). De er begge fundet i gånggriften ved Vätterlingsgården, Falköping Stad (K.E. Sahlström 1932, fig. 14-15). I Västergötlands gånggrifter er endelig fundet et hængesmykke med V-formet hul for oven samt to ravskive (henh. type 2 og 3b), det ene med to huller.

Antallet af reparerede ravperler i Västergötlands megalitgrave er påfaldende stort (fig. 3-4). Hertil kommer, at sekundært tildannede perler er meget talrige i forhold til de nytildannede perler. Det kan næppe tolkes på anden måde, end at perlerne i Västergötland har haft en længere anvendelsesperiode end almindeligt i Sydskandinavien.

Det gælder også perlerne i det eneste kendte depotfund fra Meramossen, Nolgården, Kälvene sn (fig. 13 - L. Cederschiöld 1953 ff, fig. 1). 4 af fundets dobbeltøkseformede, én af de spoleformede samt hængesmykket er repareret mens et par af de andre perler er tildannet af fragmenter. Alle perlerne er meget slidt.

Perlerne i Västergötlands megalitgrave er desværre så forvitrede, at slidspor ikke kan iagttages på dem. Det kan



**Figur 4.** Ravperler fra gånggriften ved Rössberga, Valtorps sn, Västergötland. Skale 1/2. Foto ATA.

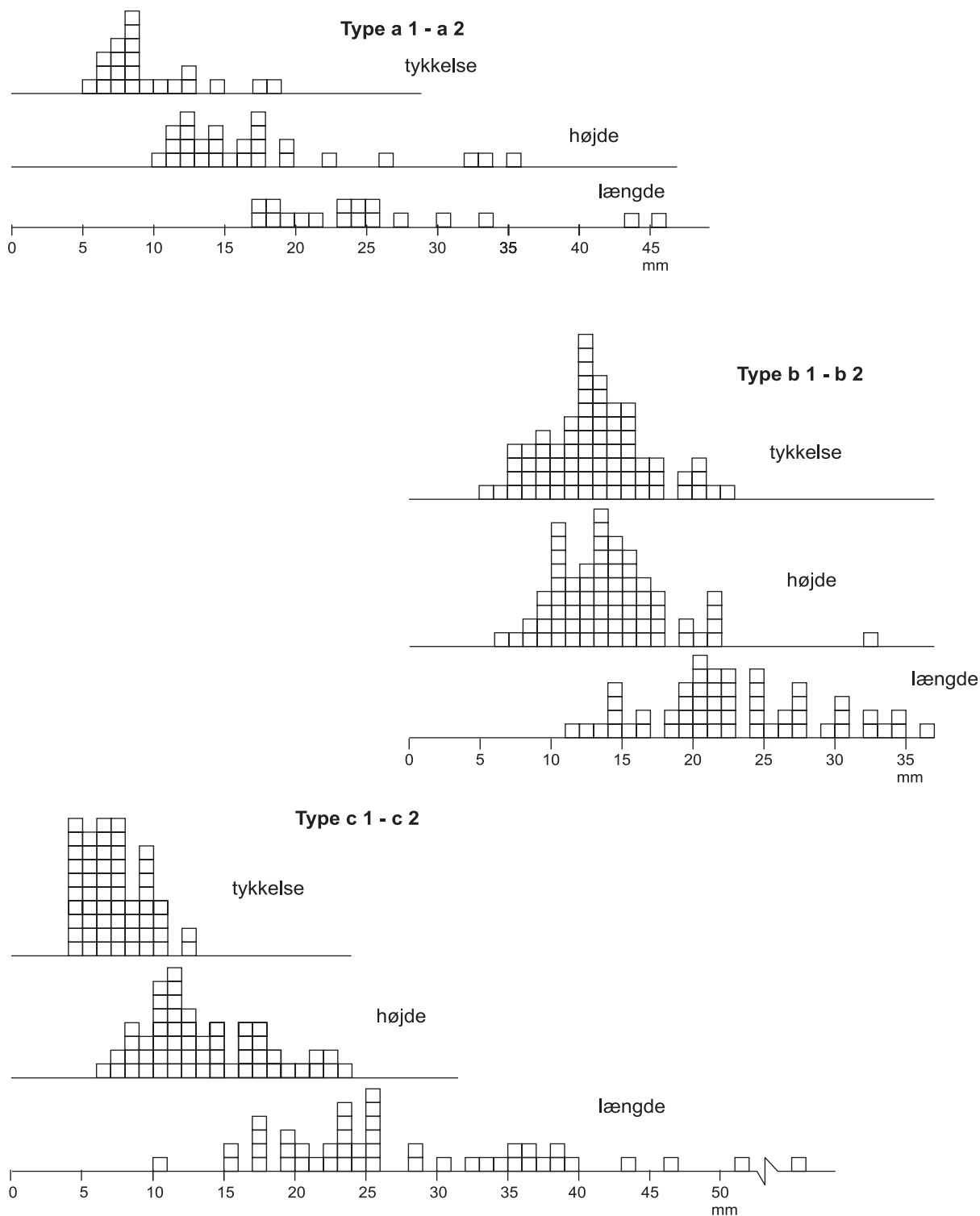
**Figure 4.** Amber beads from the passage grave at Rössberga, Valtorp parish, Västergötland. Scale 1/2.

derfor ikke afgøres, hvordan de har været båret. Sandsynligvis har de siddet som besætninger på skinddragterne, ganske som de sydiskandinaviske ravperler (K. Ebbesen 1995).

Det er karakteristisk, at der i Västergötlands gånggrifter er fundet påfaldende mange smykker, lavet af gennemborede dyretænder (3). Det er ligeledes karakteristisk, at de repræsenterer et meget bredere udsnit af faunaen end de sydiskandinaviske tandperler, som næsten alle stammer fra tamhunde (J.A. Andersbjörk 1932:29ff). Det antyder, at der alligevel har været nogen forskel på smykkemoden mellem Västergötland og Sydskandinavien.

## Datering

Fundene i sig selv giver ingen grundlag for dateringen af perlerne. Denne må udelukkende bygge på perlernes datering i Sydskandinavien (K. Ebbesen 1995). Her kan de dobbeltøkseformede perler (type a1-2); de spoleformede



**Figur 5.** Ravperler, fundet i Västergötlands gånggriffrer. Længde, højde og tykkelse på perler af type a; type b og type c.

**Figure 5.** Amber beads found in passage graves in Västergötland. Length, height and thickness of the beads of type a, b and c.

perler (type b1-2) og de trisseformede perler (type l) dateres til mellemneolitisk tid. Samme datering har de økseformede hængesmykker (type ql); hængesmykkerne med gennemboring for oven mellem smalsiderne (type q2) samt ravperler, sekundært tildannet af dobbeltøkseformede perlers æglblade eller enderne fra de spoleformede (type tl og t2).

Perlerne med spidsovalt tværsnit (type c1-2) optræder i Sydskandinavien i både mellem- og yngreolitisk tid (K. Ebbesen 1995, in press b). Samme datering må gælde for perlerne i Västergötlands gånggrifter, selvom ravperler af denne type aldrig er fundet i de svenske fladmarksgrave fra yngreolitisk tid (jf. M. Malmer 1962:270ff). En tilsvarende datering gælder for de kasseformede perler (type g), mens hovedparten af de rørformede ravperler (type m); det fragmenterede mellemstykke (type h); perlerne af type q4-q6 og type t3 samt type s alle kan tilhøre hele yngre stenalder (K. Ebbesen 1995).

De to ravskiver er sandsynligvis yngreolitiske. Et hængesmykke med V-formet hul er sandsynligvis senneolitisk, hvad muligvis også gælder for tre rørformede ravperler med dobbeltkonisk tværsnit. Ravperlen med form af en simpel skafhulsøkse tilhører enten senneolitisk tid eller ældre bronzealder.

Langt hovedparten af de ravperler, som kan dateres, tilhører mellemneolitisk tid. Det er derfor sandsynligt, at også de andre perler hovedsagelig tilhører den periode. Det er derimod ikke muligt at datere perlerne snævrere indenfor mellemneolitisk tid.

Tidligneolitiske ravperler kendes overhovedet ikke fra Västergötland. Fra den efterfølgende stridsøksetid kendes nogle få perler (jf. M. Malmer 1962:270ff), hvorimod der navnlig i de vestsvenske hellekiste er fundet en del ravperler fra senneolitisk tid (4). Det store antal mellemneolitiske ravperler i Västergötlands gånggrifter er således et tidsmæssigt forholdsvis isoleret fænomen. De mellemneolitiske former er ikke alene fundet i gånggrifter men også i hvert fald i to dysser. De pågældende dysser er derfor sandsynligvis bygget i begyndelsen af mellemneolitisk tid.

## Det øvrige Sverige

Ravperler kendes ikke alene fra Västergötlands gånggrifter, men også fra andre megalitgrave på den skandinaviske halvø (fig. 1)

I tomten af en megalitgrav, Hortenes III, i Østfold er fundet 6 ravperler, nemlig mellemstykker samt kasse- og rørformede ravperler.

I 11 dysser og gånggrifter i Bohuslän er fundet ravperler. Det største antal er 5. De fleste perler er ubestemmelige eller rørformede (ialt 6); én er dobbeltøkseformet; én er trisseformet; én er kasseformet; to er spoleformede og 3 tilhører typen med spidsovalt tværsnit. I gånggriften Bergs Äger II, Bokenäs sn, er fundet en timeglasformet ravperle med gennemboring (E. Ekhoft 1888:fig. 20). Det er den eneste ravperle af tidligneolitisk type, som er fremkommet på den skandinaviske halvø.

I 3 af Hallands gånggrifter er fundet ravperler; kun i Tolarp, Snöstorps sn, i nævneværdige mængder. Der fremkom 19 ravperler heriblandt 3 spoleformede og 1 trisseformet.

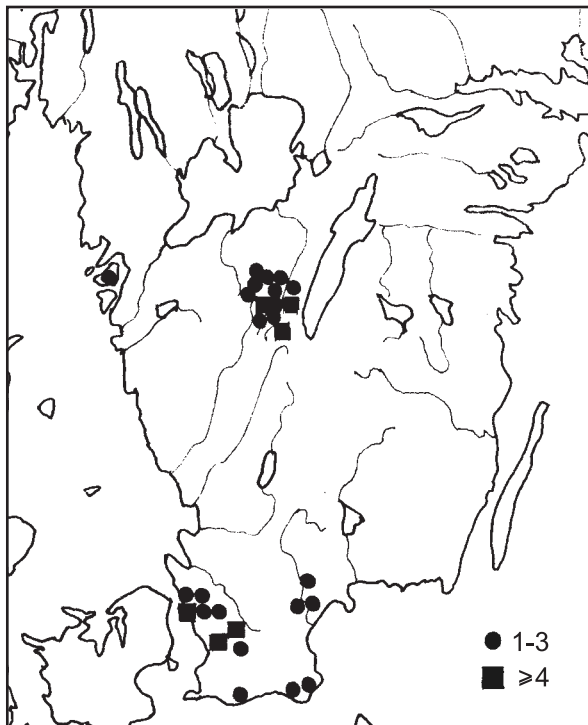
I en megalitgrav ved Alvastra, V. Trollstad sn, er fundet en fragm. spoleformet ravperle, ligesom reparerede dobbeltøkseformede og spoleformede ravperler er fundet i selve pæleanlægget i Alvastra (O. Frödin 1910: 29ff, fig. 51 - H. Browall 1991).

På Öland er i gånggriften Mysingehög fundet 9 ravperler, hvoraf to med spidsovalt tværsnit og 3 rørformede.

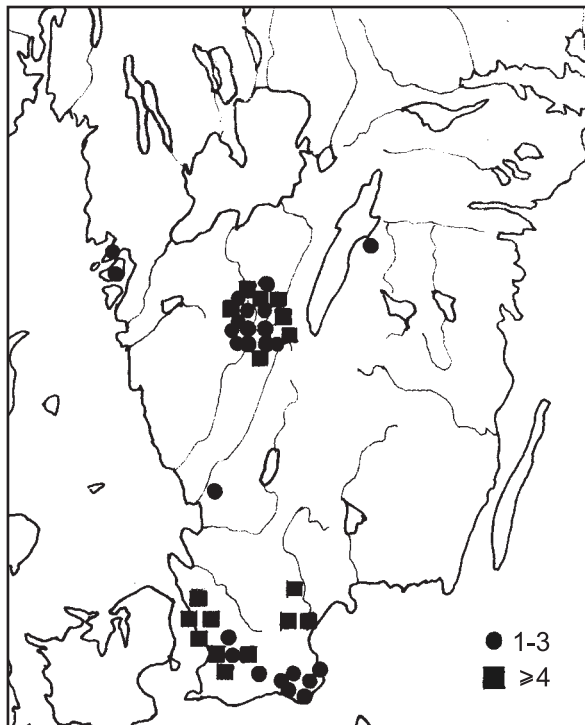
Ravperler er hyppigere i Skånes dysser og gånggrifter. I mindst 32 anlæg er fundet ravperler, varierende fra et lille fragment til henh. ca 350 og 275 perler i gånggrifterne ved Storegård, Barsebäck sn og Gantofta, Kvistofta sn (fig. 14). Sikre, tidligneolitiske typer er ikke repræsenteret, selvom rav er fundet i et par dyssekamre (N.O. Holst 1909:185ff. - B. Engström 1917:25ff - M. Strömberg 1968).

I Skånes megalitgrave er spoleformede ravperler (type b) de hyppigste. Der kendes ialt 272 hele og 134 halve perler fra 20 gånggrifter. Dominerende i materialet er 99 hele og 24 halve samt 100 hele og 77 halve perler fra henholdsvis gånggrifterne ved Storegård og Gantofta.

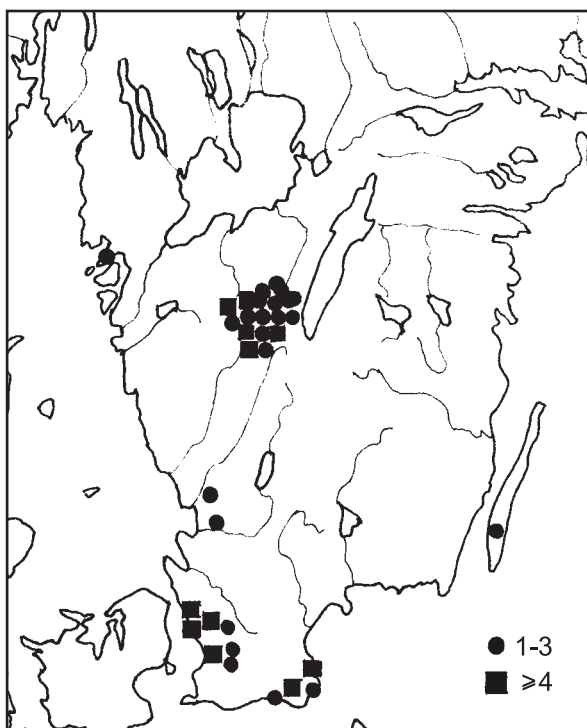




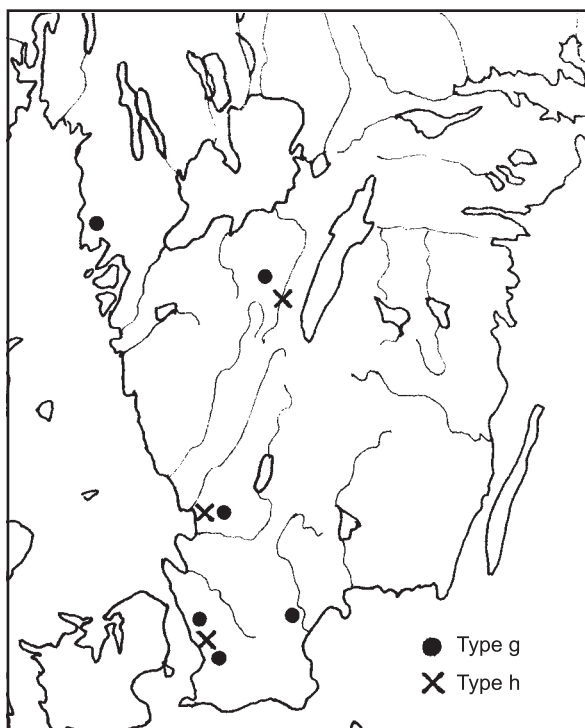
Figur 6. Type a.



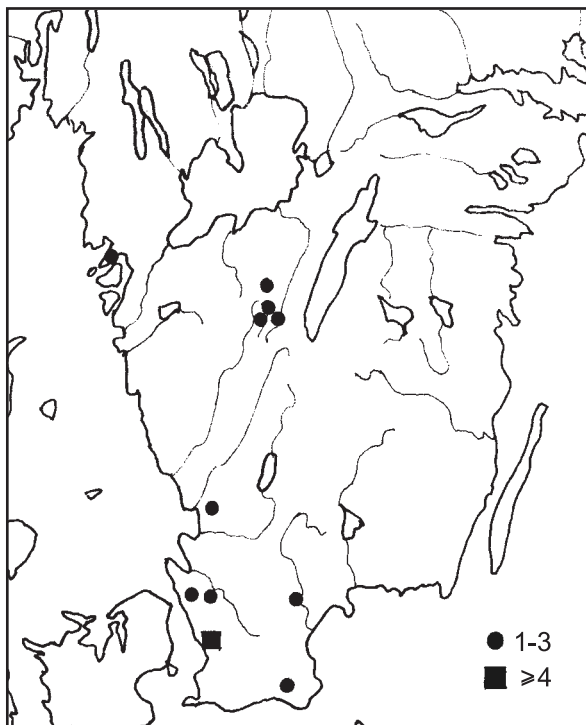
Figur 7. Type b.



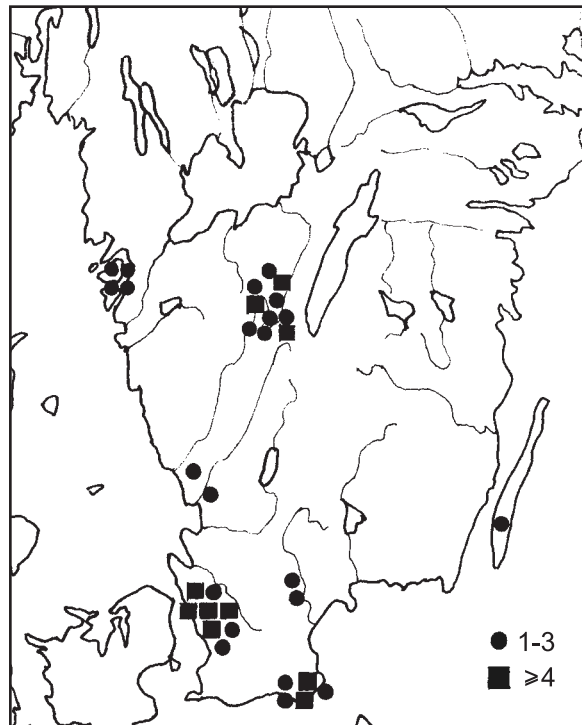
Figur 8. Type c.



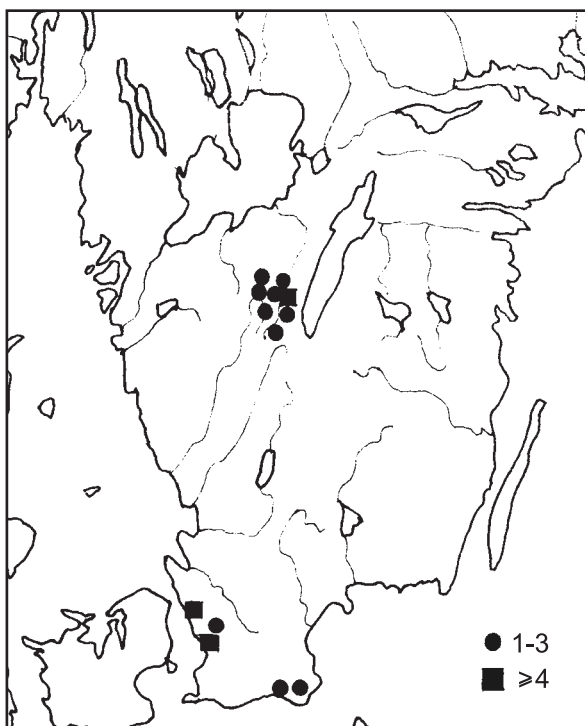
Figur 9. Type g og type h.



Figur 10. Type l.



Figur 11. Type m.



Figur 12. Type q.

Figur 6-12. Megalitgrave på den skandinaviska halvön hvori er fundet:

Figur 6. dobbeltøkseformede ravperler (type a).

Figur 7. spoleformede ravperler (type b).

Figur 8. ravperler med spidsøvalt tværsnit (type c).

Figur 9. kasseformede ravperler (type g) og mellemstykker (type h).

Figur 10. trisseformede ravperler (type l).

Figur 11. rørformede ravperler (type m).

Figur 12. hængesmykker (type q).

Figure 6-12. Megalithic tombs on the Scandinavian peninsula with finds of:

Figure 6. double-axe formed amber beads (type a).

Figure 7. spool formed amber beads (type b).

Figure 8. amber beads with pointed-oval cross section (type c).

Figure 9. box formed amber beads (type g) and mounting pieces (type h).

Figure 10. pulley formed amber beads (type l).

Figure 11. tube formed amber beads (type m).

Figure 12. pendants (type q).





**Figur 13.** Depotfund af ravperler fra Nolgården, Kälvene sn, Västergötland. Skale 1/2. Foto ATA.

**Figure 13.** Hoard of amber beads found at Nolgården, Kälvene parish, Västergötland. Scale 1/2.

Proportionerne på disse perler (fig 15 - 16) angiver typens samlede variationsbredde i Skåne. Kun 14 hele og 4 halve perler tilhører den asymmetriske type b2. Mange perler viser slidspor.

Dobbeltøkseformede ravperler (type a) er fundet i 13 skånske megalitgrave. Der er fundet ialt 75 hele og 51 halve perler. Igen er det største antal fundet i gånggrifterne ved Storegård, Barsebäck sn, og Gantofta, Kvistofta sn (henh. 23 hele/7 halve og 26 hele/24 halve).

21 hele og 19 halve perler tilhører den asymmetriske type a2. En del af perlerne viser slidspor.

Ravperler med spidsovalt tværsnit (type c) er fundet i 12 anlæg. Der er fundet ialt 76 hele og 38 halve perle; de 40 hele og 28 halve i gånggriften ved Storegård, Barsebäck sn. 9 hele og 18 halve perler tilhører den asymmetriske variant, type c2.

En del viser slid. Flere er repareret; en perle med to klinkninger.

Rørformede ravperler (type m) er fundet i 16 megalitgrave. Der foreligger mindst 154 perler, hvoraf de 85 er fundet i gånggriften ved Storegård, Barsebäck sn. Næsten alle perlerne er små, mindre end 1 cm lange.

Der foreligger 22 trisseformede perler (type l), fundet i fem megalitgrave. De 17 er fundet i gånggriften ved Storegård, Barsebäck sn. En af disse er repareret.

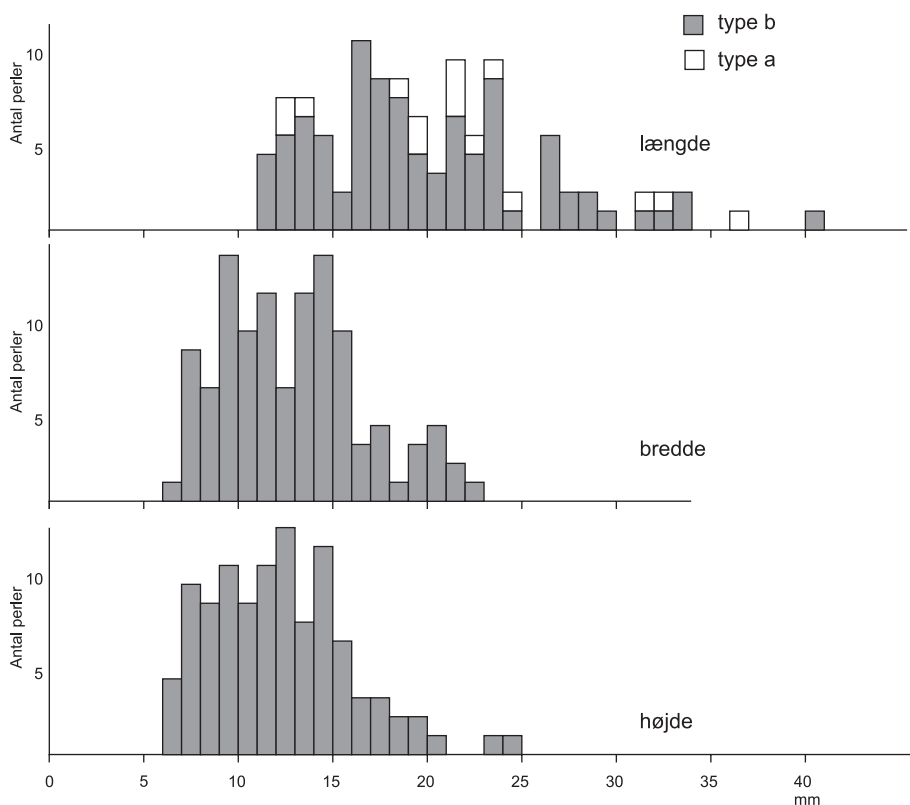
I fem gånggrifter er fundet ialt 15 hængesmykker. To af disse er økseformede (type ql); mindst ét har gennemboining mellem smalsiderne for oven (type q2).

Perler, sekundært tildannet af andre perler, er fundet i mindst 4 anlæg. Det drejer sig om mindst 4 perler, sekundært tildannet af ægbladet af dobbeltøkseformede perler (type t1); 5 perler tildannet af den ene halvdel af en



**Figur 14.** Ravperler, fundet i gånggriften ved Storegård, Barsebäck sn, Skåne (udvalg). Foto LUHM.

**Figure 14.** Amber beads found in the passage grave at Storegård, Barsebäck parish, Scania (selection).



**Figur 15.** Gånggriften ved Storegård, Barsebäck sn, Skåne. Længde, bredde og højde på ravperler af type b (og blandt felt, type a).

**Figure 15.** Amber beads type b from the passage grave at Storegård, Basebäck parish, Scania (and type a = white area), length, width and height.

spoleformet perle (type t2) samt andre perler (type t3).

I tre skånske megalitgrave er fundet ialt 3 kasseformede ravperler (type g). I fem anlæg er fundet ialt 6 perler af type s. To fragm. mellemstykker (type h) er fundet i samme gånggrift.

I de skånske gånggrifter er også fundet et lille antal henholdsvis yngre- og senneolitiske ravskiver og -knapper.

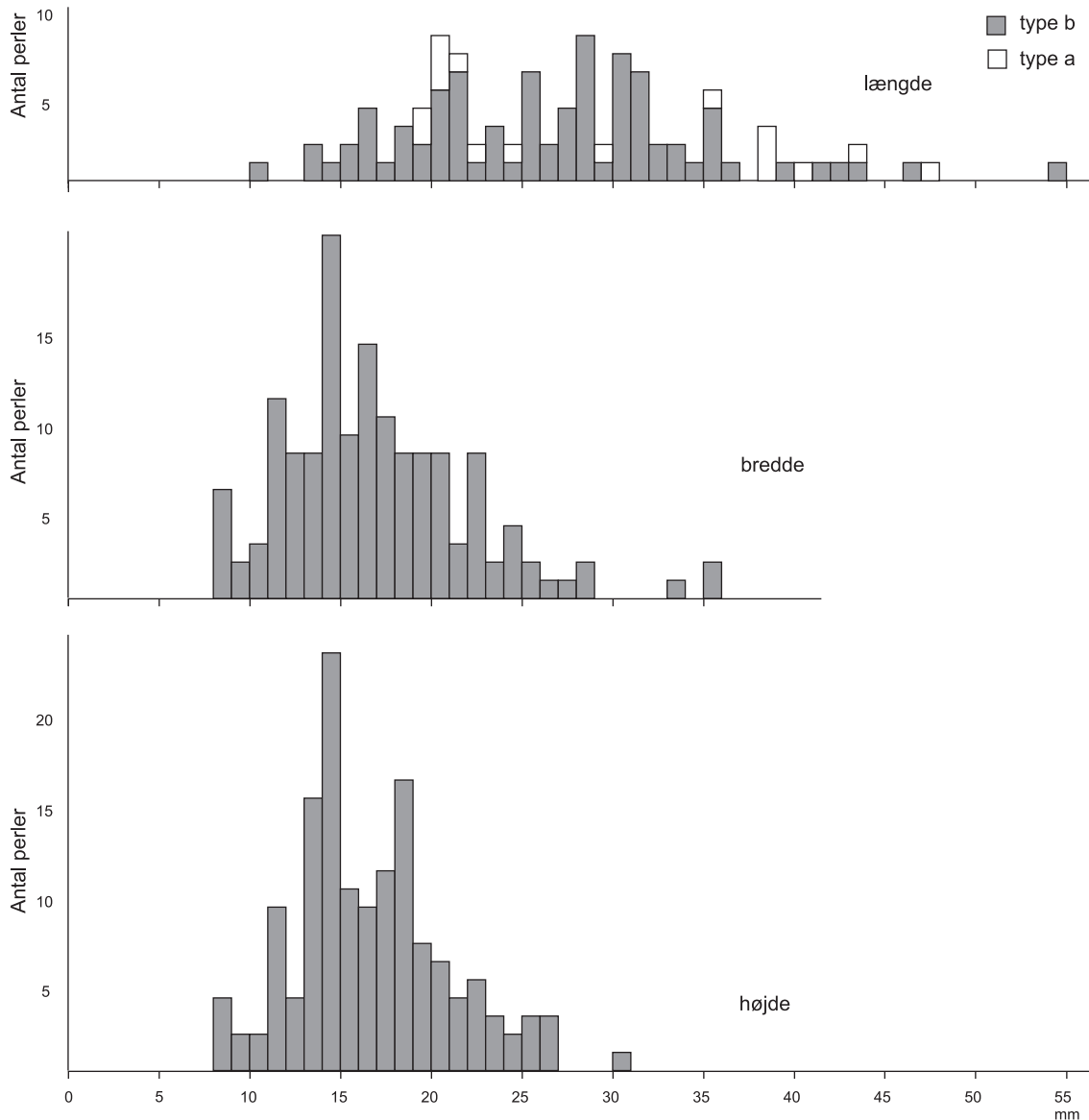
Typevariationen for de ravperler, som er fundet i Skånes megalitgrave, svarer således det øvrige Skandinavien. Det samme må gælde dateringen. Derimod er perlernes udbredelse karakteristisk. Ravperler kendes fra megalitgrave i hele Skåne (fig 1), men mængdemæssigt er langt den overvejende del fundet i gånggrifterne ved Øresundskysten. Her er også det eneste skånske depotfund

fremkommet (fig. 17). Det stammer fra Bodarp sn og består af 12 hele og 2 halve perle af typerne a til c.

På den skandinaviske halvø tegner sig således to klare koncentrationer af mellemneolitiske ravperler, nemlig én ved Øresundskysten i Vestskåne og én i Falbygden (fig. 7-12). Som nævnt er de to eneste neolitiske ravdepoter fremkommet i de samme områder (fig 1).

Koncentrationen i Skåne udmærker sig ved at ravperlerne er forholdsvis store og generelt klart større end i Västergötland (fig. 15-16). Den knytter sig til den store gruppe af mellemneolitiske ravperler, som generelt kendes fra Østersø-områdets megalitgrave (K. Ebbesen 1995 - E. Schuldt 1973:99ff).

Anerledes med koncentrationen i Falbygden. Den ligger helt isoleret. Der er således nok fundet ravperler i hen-



**Figur 16.** Gånggriften ved Gantofta, Kvistofta sn, Skåne. Længde, højde og tykkelse på ravperler af type b (og blankt felt, type a).

**Figure 16.** Amber beads type b from the passage grave at Gantofta, Kvistofta parish, Scania (and type a = white area), length, width and height.

holdsvis 11 bohuslenske og 3 hallandske megalitgrave, men perlerne er små og deres antal lille. Kun nogle få perler tilhører de sikre, mellemneolitiske typer. Det store antal mellemneolitiske ravperler i Falbygdens megalitgrave udgør således et isoleret fænomen. Perlerne kan kun stamme fra

de rige ravforekomster på den jyske halvø. De dokumenterer således en direkte forbindelse mellem Västergötland og Nordjylland i mellemneolitisk tid.



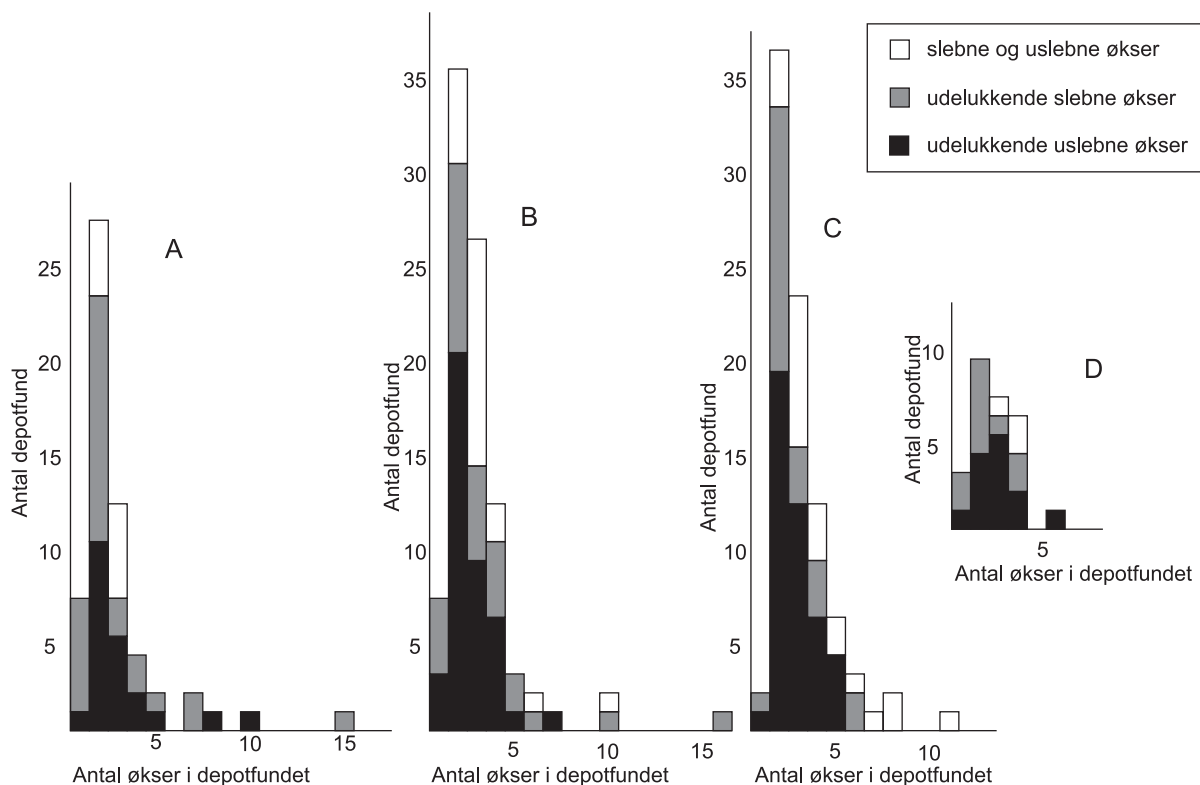
**Figur 17.** Depotfund fra Krakahemmet, Slöta sn, Västergötland. Fundet består af en stor og en lille tyndnakket flintøkse, samme sæt, som findes i de nordjyske grave. Skale 1/2 (6). Foto ATA.

**Figure 17.** Hoard find from Krakahemmet, Slöta parish, Västergötland. The find consists of one big and one small thin-butted axe, a combination which is typical for graves in Northern Jutland, Denmark. Scale 1/2.

## Andre spredningsmønstre

For keramikens vedkommende kan i såvel tidlig- som mellemneolitisk tid vises klare forbindelser over Kattegat mellem Nordjylland og Vestsverige. Bopladsmateriale, sekundært indblandet i højfylden til en dysse ved Tanum Præstegård, Tanum sn, omfatter ligefrem skår af tidligneolitisk lerkar, som er ornamenteret i Vallingstil (O. Frödin 1911:436ff, fig. 149-150). Denne keramikstil dækker således ikke alene Nordjylland, men også de tilgrænsende egne af Vestsverige. I den senere, mellemneolitisk keramik kan ligeledes ses forbindelser mellem Nordjylland og Vestsverige både i mønstre og i den yndede brug af tandstokken som ornamentredskab (A. Bagge 1934:219ff. L. Kaelas 1953:65ff). For flintredskabernes

vedkommende genfindes den nordjyske gravskik at nedlægge en stor og en lille tyndnakket flintøkse sammen (K. Thorvildsen 1941: 22 ff), i sammensætningen af et depotfund fra Krakahemmet, Slöta sn, Västergötland (fig. 18). Senere i mellemneolitisk tid viser udbredelsen af det såkaldte A-kompleks blandt de tyknakkede retøkser forbindelserne over Kattegat (K. Ebbesen in press b). Det samme er tilfældet i yngre neolitisk tid, hvor forbindelserne er dokumenteret ved et lille indslag af jyske flintøkser og danske stridsøkser i Vestsverige (K. Ebbesen in press b). I senneolitisk tid og senere i oldtiden er forbindelserne ligeledes veldokumenterede (K. Ebbesen 1980d:151ff, fig. 7). Sædvanligvis er forbindelserne til Nordjylland og det



**Figur 19.** S sammensætningen af depotfundene med svære, tyndnakkede retøkser (type III-VI). A: Den skandinaviske halvø og Bornholm. B: De danske øer. C: Jylland. D: Nordtyskland.

**Figure 19.** Composition of polished and unpolished axes in hoard finds of thin-butted axes. White = hoards with both polished and unpolished axes, grey = hoards with only polished axes, and black = hoards with only unpolished axes. A = the Scandinavian peninsula and Bornholm, B = the Danish islands, C = Jutland, and D = Northern Germany.

øvrige Danmark særlig tydelige, og dermed vel også tættest, i det vestsvenske kystområde.

## Tyndnakkede flintøkser

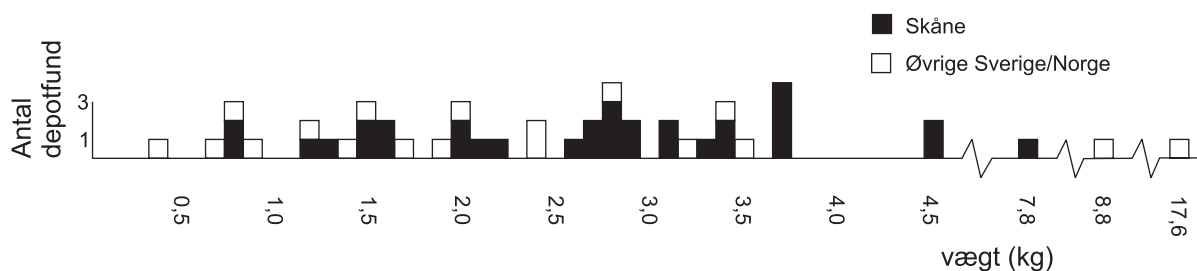
Fundene af svære, tyndnakkede flintøkser kan bedst belyse forbindelserne mellem Syd- og Mellemskandinavien.

De tyndnakkede retøkser af flint har været genstand for en typologisk-kronologisk undersøgelse, foretaget af P.O. Nielsen (1977). Typerne III til VI kan dateres til slutningen af tidligneolitisk og begyndelsen af mellemneolitisk tid, hvorimod det er vanskeligt at datere flertallet af økser skarpere indenfor dette tidsrum (P.O. Nielsen 1977:108ff). De er derfor behandlet samlet.

Depotfundene er defineret som samtidige nedlæggelser

(udenfor grave) af to eller flere værdifulde genstande (K. Ebbesen 1981: 166 ff). De kan generelt tolkes som kulturelle nedlæggelser, og netop i de tyndnakkede flintøkseres produktionstid kan iagttages en voldsom ekspansion af de agrare erhverv til hele Mellemskandinavien (E. Mikkelsen 1989 - E. Østmø 1988 - S. Welinder 1977 - B. Hulthén og S. Welinder 1981 - E. Nylén et alii 1981:29ff. - I. Østerholm 1989:22ff).

Depotfund med tyndnakkede retøkser af type III-VI forekommer talrigt i hele Syd- og Mellemskandinavien samt i Nordtyskland (fig. 20-23 - fundliste 3. De fleste fund består af 2 eller 3 økser, hvorimod fund med 6 eller flere økser er sjældne (fig 18). Fundene består enten af uslebne økser, slebne økser, eller af slebne og uslebne økser samt evt. andre redskaber i kombination. Der er næsten



**Figur 19.** Depotfund med svære, tyknakkede retøkser (type III-VI) på den skandinaviske halvø. Øksernes samlede vægt i henholdsvis Skåne og det øvrige Sverige/Norge.

**Figure 19.** Hoard with heavy thin-butted axes (type III-IV) found on the Scandinavian peninsula. Weight of all the axes in the hoard. Black = hoards from Scania, white = hoards from the rest of the Scandinavian peninsula.

ligeså mange fund udelukkende med slebne som med uslebne økser (fig. 18). Fund af alle størrelser og med alle kombinationer viser en udpræget koncentration i Nordjylland, Østsjælland og Sydvestskåne, eller netop de områder af Skandinavien, hvor der er let adgang til naturlig flint i undergrunden (fig. 20-23). Udenfor dette område kendes rene fund af uslebne økser i hele Nordtyskland, i det østlige Slesvig samt på den svenske vestkyst (fig. 20). De nordtyske forekomster må ses på baggrund af de nordtyske flintforekomster, bl.a. på Rügen. Derimod må flinten i de vestsvenske fund stamme fra Nordjylland.

Depotfundene alene af slebne økser viser samme koncentration i de flintrige egne. Ligesom depotfundene af fund med uslebne økser findes de sporadisk i hele Nordtyskland. På den skandinaviske halvø er disse fund væsentlig mere udbredt. De kendes således ikke alene fra Vestsverige, men også fra Syd- og Vestnorge, Småland, Gotland, Dalsland, Nerike og Södermanland. På det flintfattige Bornholm er ligeledes gjort fund (fig. 21 og 23 - jf. fundliste 3).

Fundene af slebne og uslebne økser i kombination viser samme koncentration og spredning som de andre fund. På den skandinaviske halvø stammer det nordligste fund fra Östergötland (fig. 22).

Store fund med flere end 5 økser (fig. 23) er ligeledes hyppigst i de flintrige, sydsandinaviske egne. De optræder imidlertid også i Vestjylland, i det vestlige Schleswig og på Gotland, hvorfra der kendes to eller tre fund, det ene med 15, ildskørnede flintøkser (fig. 24). Det er et af Nordeuropas største. Betragtes vægten af depotfundene i henholdsvis Skåne og på den øvrige del af den skandinaviske

halvø, incl. Bornholm (fig. 20) ses en nogenlunde jævn spredning af både lettere og tungere fund.

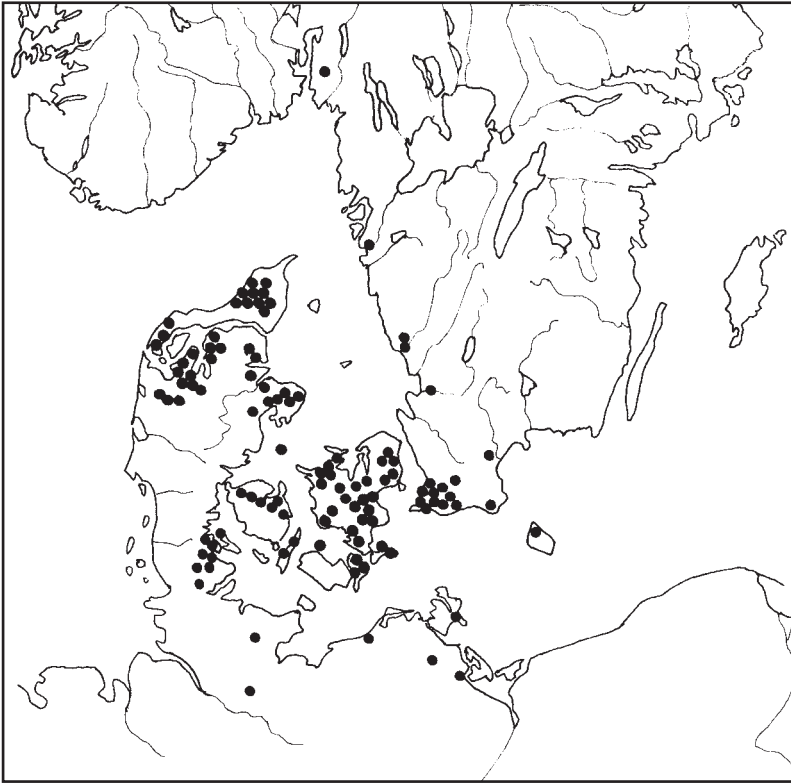
Udbredelsen af de enkeltfundne, tydnakkede flintøkser (A. Oldeberg 1952:247ff. - S. Welinder 1988:tabel 1) bekræfter depotfundenes spredningsbillede.

Der har således foregået en omfattende distribution af flint fra flintområderne og længere nordpå. Denne er først og fremmest sket i form af uslebne og slebne flintøkser, derimod kun i beskednen omfang som råflint eller økseplanker (K. Ebbesen 1980: fig. 249). I slutningen af tidligneo-litisk og begyndelsen af mellemneolitisk tid har således i Sydsandinavien/Nordtyskland eksisteret et distributionssystem, hvorved der kunne skaffes tilstrækkeligt med flint selv flere hundrede kilometer fra de naturlige flintforekomster.

## Distributionssystemer

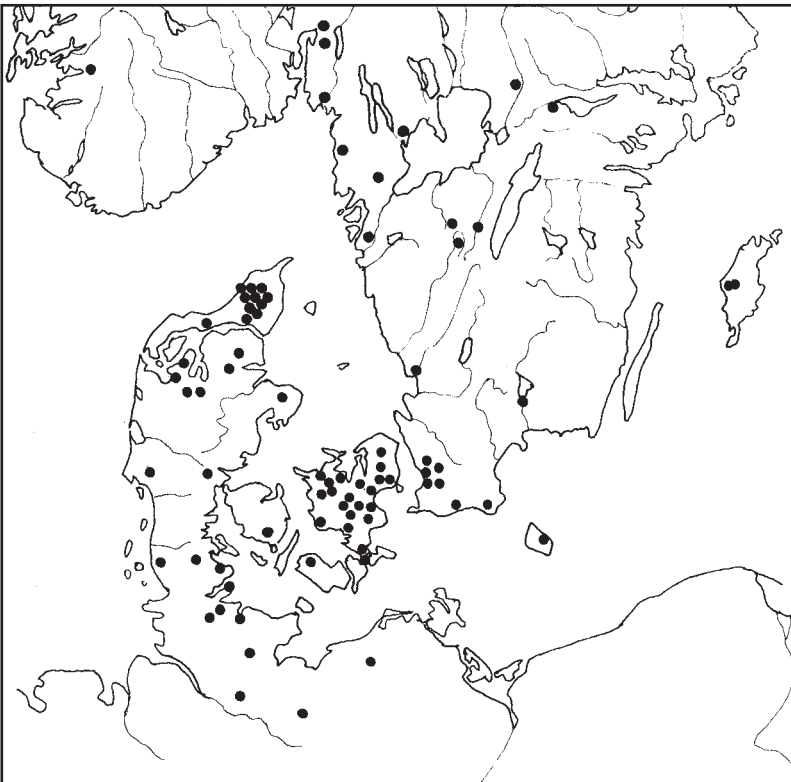
I den ældre, arkæologiske litteratur diskuteredes spredningsmønstre for råstoffer og færdigvarer stort set udelukkende ud fra en markedsøkonomisk model, idet man uden videre forudsatte, at det handelssystem, som kendes fra de etablerede stater, også havde eksisteret i oldtidens Nordeuropa (jf. M. Jahn 1956: 20 ff. - U. Köhler 1985: 13 ff. - R. Pittioni 1985: 127 ff. - T. Mathiassen 1934 - C. J. Becker 1950 - B. Stjernqvist 1966).

I 1960-erne lykkedes det K. Polanyi (1968) og G. Dalton (1969: 63 ff. - 1971: 47 ff - 1977: 191 ff) at sandsynliggøre, at økonomien i de primitive samfund var en integreret del af samfundet; at den var "embedded" i det sociale og religiøse system.



**Figur 20.** Udbredelsen af depotfund med uslebne, svære tydnakkede retøkser (type III-VI).

**Figure 20.** The distribution of hoards with heavy unpolished thin-butted axes (type III-VI)



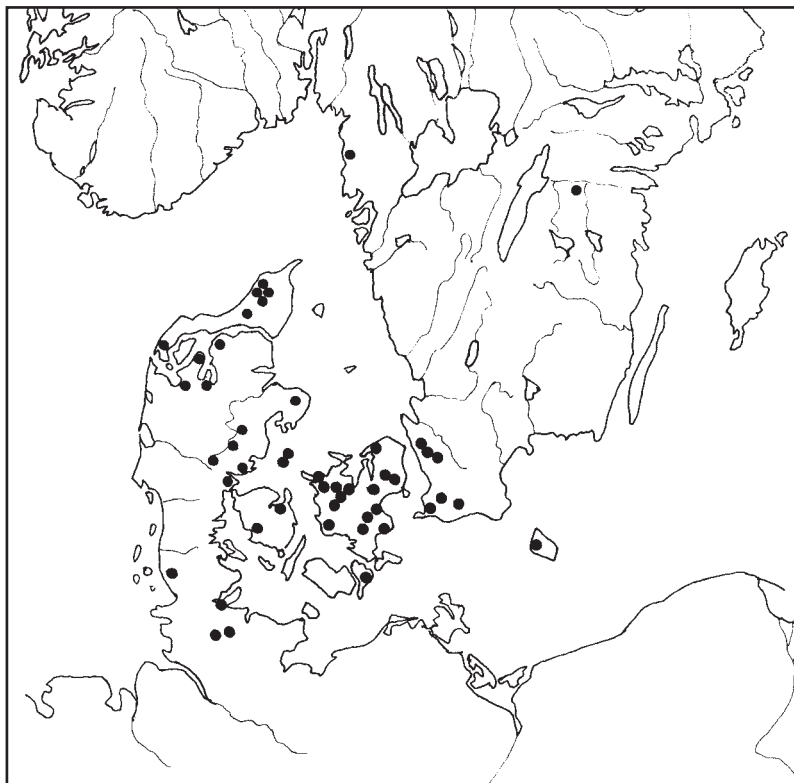
**Figur 21.** Udbredelsen af depotfund med slebne, svære, tydnakkede retøkser (type III-VI).

**Figure 21.** The distribution of hoards with heavy polished thin-butted axes (type III-VI).



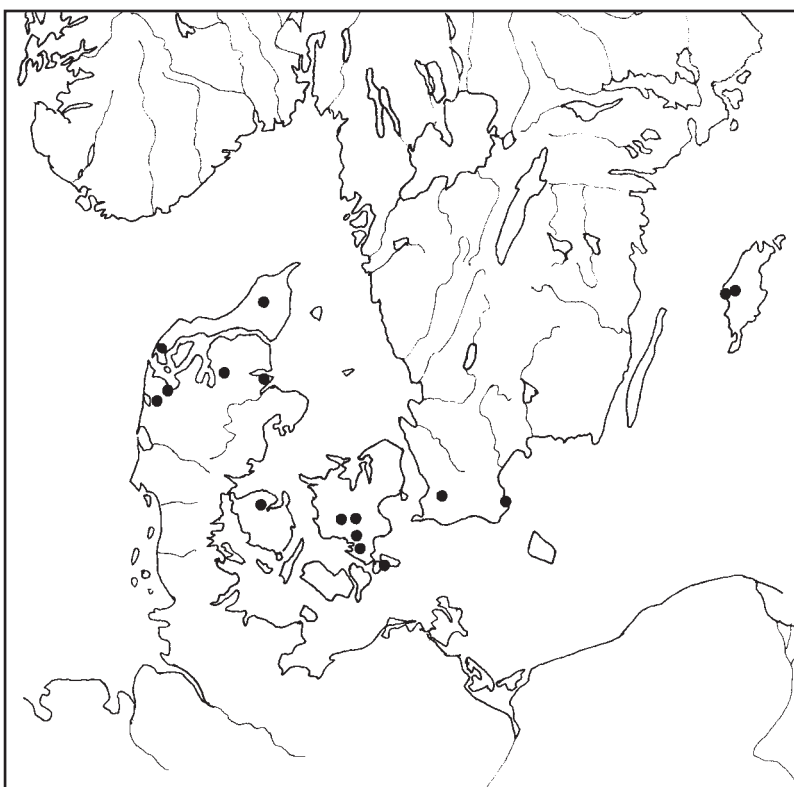
**Figur 22.** Udbredelsen af depotfund med slebne og uslebne, svære, tydnakkede retøkser (type III-VI).

**Figure 22.** The distribution of hoards with both polished and unpolished thin-butted axes (type III-VI).

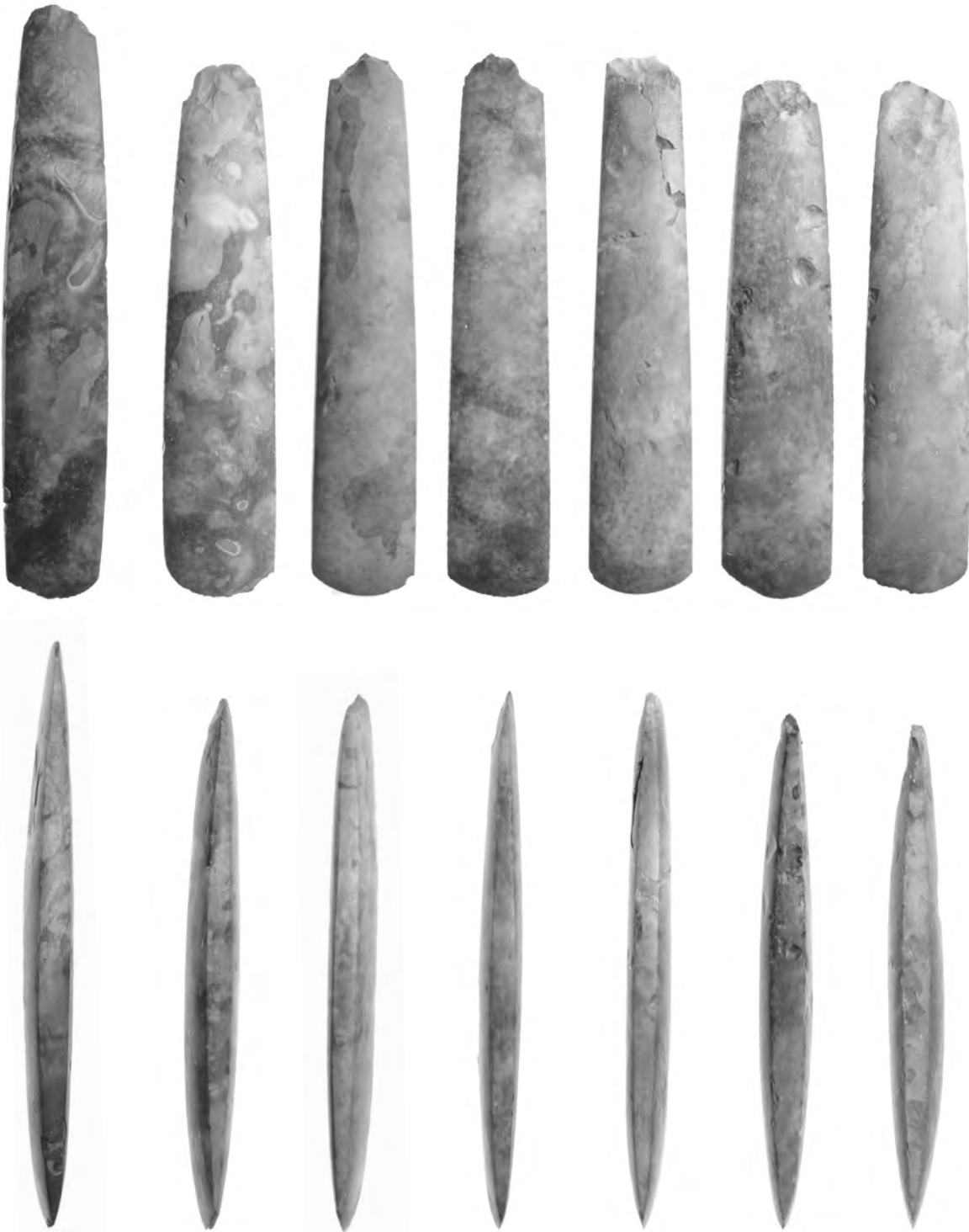


**Figur 23.** Udbredelsen af depotfund med 6 eller flere svære, tydnakkede retøkser (type III-VI). Både slebne og uslebne stykker.

**Figure 23.** The distribution of hoards consisting of more than five heavy thin-butted axes (type III-VI), both polished and unpolished.







**Figur 24** Depotfundet fra Djupbrunns, Hogräns sn på Gotland, 15 slebne, tyndnakkede retøksler type III. Et af Nordens største (og hidtil upublicerede) depotfund af tyndnakkede flintøkse. Nielsen 1977 no. 81. Foto ATA, bearbetning Per Persson.



**Figure 24** One of the largest hoard finds with thin-butted axes in Scandinavia originates from Djupbrunns on the island of Gotland in the Baltic.

I den økonomiske historie påvistes 3 principielt forskellige økonomiske systemer eller fordelingsystemer for varer og tjenesteydelser:

1. Reciprokt, eller gensidigt. Der byttes mellem mennesker på samme, sociale niveau, ofte pga. slægtskabsrelationer. Der foregår ingen egentlig vurdering af tingene, hverken i forhold til tidsforbrug eller lignende. Byttet er ofte rituelt og dets økonomiske betydning ligger gemt bag større socialt-religiøse mønstre.

2. Redistribution. Varerne samles ind i et centrum og distribueres derefter af en myndighed efter visse regler. Dette distributionsystem kræver et hierarkisk opbygget samfund. Det forudsætter tillige, at ledelsen har sanktionsmuligheder overfor de, som ikke afleverer tingene.

3. Markedsøkonomi. Her reguleres vareudbuddet af priserne, som varierer efter udbud og efterspørgsel. Tilfældige, frit indgåede aftaler skal kunne fungere mellem parterne. Det forudsætter gerne eksistensen af penge. Profitmotivet er tillige karakteristisk for dette økonomiske system.

I forhold til det klassiske klassifikationssystem for primitive samfund (E. Service 1971 M. Sahlins 1968 - 1974 - jf. K. Hastrup og J. Ovesen 1980), svarer det reciprokke udvekslingssystem til et egalitært samfund eller et band- og stammesamfund; redistributionen kræver et stratificeret samfund, f. eks. et høvdingesamfund, mens en markedsøkonomi kun kan fungerer i en stat (hvis statsapparat fungerer efter kapitalistiske principper).

K. Polanyi og G. Daltons tanker omkring de økonomiske systemers historie, som allerede i 1970-erne dukkede op i den nordiske, arkæologiske litteratur (C.A. Moberg og U. Olsson 1973. - C. Cullberg et alii 1978), har ikke stået uimodsagt (jf. S. Cook 1966:323ff). Væsentlige elementer heraf indgår dog i de fleste moderne, antropologiske undersøgelser. Indenfor angelsaksisk arkæologi/antropologi er gennemført en lang række analyser af distributionssystemer til forskellig tid og på forskellige steder rundt omkring på kloden.

Heriblandt har C. Renfrew (1965:225ff. - 1969:151ff. - 1972:440ff. - 1977:71ff) med udgangspunkt i spredningen af obsidian i Middelhavsområdet, etableret et system af modeller for primitive distributionssystemer.

Det centrale i modelbygningen, som har vundet stor udbredelse i angelsaksisk arkæologi (jf. I. Hodder, ed. 1978. - I. Hodder og C. Orton, ed. 1976 - K.T. Earle og J. E. Ericson, ed. 1977 og 1982. - J.E. Ericson og P.A. Durpy, ed. 1984 - R. Torrence 1986), er opstillingen og tolkningen af såkaldte fall-off-patterns.

Som tidligere påpeget, kræver brugen af antropologiske modeller en konkret analyse af det arkæologiske fundstof for at dokumentere, at de overhovedet kan anvendes på kildematerialet (K. Ebbesen 1991: 17).

Det er her karakteristisk, at ingen af de i angelsaksisk arkæologi benyttede distributionsmodeller kan anvendes på det foreliggende kildemateriale. Koncentrationen af ravperler i Västergötlands gånggrifter og det generelle spredningsmønster for flint, som det kan iagttages gennem forekomsten i Skandinavien/Nordtyskland af depotfund med tyndnakkede flintøkser, adskiller sig fundamentalt fra de fall-of-patterns, som er opstillet af C. Renfrew og andre.

Forklaringen herpå er egentlig ganske ligetil. De hidtil anvendte modeller bygger alle på analyser af spredningsmønstre, hvor distributionen er foregået over land. Distributionssystemer baseret på vandbåren kommunikation er stort set aldrig blevet undersøgt (jf. I. Hodder og C. Orton 1976:110f, fig. 5,13 - R. Torrence 1986:218ff). De er ikke alene væsentlig mere effektive end distributionsystemerne, som forudsætter landtransport. De to kommunikationssystemer er af fundamental forskellige karakter.

Hvor stor forskellen på de to typer af distributionsystemer er, illustreres tydeligst af forholdene i det sydskandinaviske område i senneolitisk tid. På den tid foregår der en omfattende distribution af flint fra det nordjyske område til hele Mellemskandinavien. Nordjyske flintdolke og andre flintredskaber optræder i stort tal i depotfund eller som enkeltfund langt op i Norge (K. Ebbesen 1980:151ff). Derimod er depotfund med senneolitiske flintredskaber næsten ukendte i det vestjyske område, ligesom flintdolke ikke er særlig hyppige i områdets gravfund (E. Lomborg 1973. - K. Ebbesen 1992). Distributionssystemet til søs har sikret transporten af store mængder flint fra Nordjylland over Skagerak og mange

hundrede kilometer op langs Atlanterhavskysten, hvorimod det kniber med at få god flint frem de få kilometer over land til Vestjylland (K. Ebbesen 1992). Til søs er stammebådene eneste kendte transportmiddel (F. Rieck og O. Crumlin-Petersen 1988:31ff); til lands foregår transporten på vogne (P.O. Schovsbo 1987:140ff).

## Det mellemneolitiske distributions-system

Økonomi er her defineret som produktion, distribution og konsumtion af varer og tjenesteydelser (jf. M. Godelier 1971).

I primitive samfund, som det mellemneolitiske, foregår næsten alle økonomiske aktiviteter indenfor husholdet eller på bopladsen. Det er såkaldte hushold-økonomier. Man har reelt ikke noget behov for distribution, og udvekslingsstykkerne er næsten allesammen knyttet til overskudsektoren. Eneste undtagelse herfra er flinten.

Ligeledes eksisterer der i den slags samfund næsten altid adskilte, samtidigt fungerende distributionssystemer for forskellige varer og tjenesteydelser (M. Sahlins 1974 - D.J. Mulvaney 1975:110ff. - I. Hughes 1977:77ff). Dette synes også tilfældet i Sydskandinavien i mellemneolitisk tid. Det må anses for sandsynligt, at den daglige føde samt råstofferne til de vigtigste redskaber af træ, ben, tak m.v., er skaffet i umiddelbar nærhed af bopladsen eller indenfor et forholdsvis snævert område.

For den mellemneolitiske keramik er det tidligere lykkedes at beskrive afsætningsområdet for en enkelt pottkones produkter på ca 10 km i diameter (K. Ebbesen 1975:129ff. jf. B. Hårdh 1988 - 1990 - R. E. Frey (ed.) 1980). Lokale distributionsområder af en tilsvarende størrelse er påvist i Jylland i yngreolitisk tid. (K. Ebbesen in press b). Kun undtagelsesvis er keramik spredt over et større område (fig. 25)(5).

De mellemneolitiske stenalderbønder har således levet i forholdsvis isolerede smågrupper, hvor kontakterne udadtil fortrinsvis er sket under de store fester på anlæggene af Sarup-type.

Anlæg af Sarup-type kendes både fra Danmark og Skåne, hvor samtidige anlæg kan ligge forholdsvis tæt



**Figur 25.** Lerkar, ornamenteret i Elb-Havel-stil og lavet af samme, nordtyske pottepige.

**Figure 25.** Middle Neolithic pots decorated in Elb-Havel-style made by one and the same potter.

(N.H. Andersen 1988 - 1998a - T. Madsen 1982 - 1988 - L. Larsson 1981/82:65ff). De har ingen praktisk funktion i bosættelsesmønstret men repræsenterer et samfundsmæssigt lag, som ligger over den primære boplads. De må omfattes som store, kultiske anlæg og knyttes til stammeniveauet, hvad muligvis også gælder for Alvastrapladsen (jf. M. Malmer 1984:321ff. - H. Browall 1986. - 1991). De er opført af ganske mange mennesker i fællesskab, sandsynligvis som bekræftelse af samhørigheden i stammen eller klanen. Som leder af arbejdet må man se stammens eller klanens leder, - høvdingen. På de færdigbyggede pladser har man i fællesskab og hver for sig gennemført omfattende offernedlæggelser. Man har udvekslet nyheder, vel sagtens også af teknologisk karakter. Megen tid er nok gået med at fortælle historier og dermed bevare stammens mytologi for eftertiden. Det er naturligt at forestille sig, at man også har udvekslet giftefærdige kvinder mellem familierne på de enkelte bopladser. På den måde er stammens reproduktion blev sikret. Så der er vel fejret bryllup med det samme. Slagsmål har nok heller ikke kunne undgås. Begravelser er ikke sikkert dokumen-

teret. Under kultfesterne har det sydet af liv på anlæggene af Sarup-type, som senere på en markedsplads. Under festerne har man givet hinanden gaver. Kultfesterne på anlæggene af Sarup-type fungerede på den måde som et redistributivt udvekslingssystem med høvdingen som leder.

Næsten alle fremmede ting, som kendes på de enkelte pladser, har kunne skaffes ved bytte på anlæggene af Sarup-type. I størstedelen af Sydkandinavien har man også kunne dække sit forbrug af rav ved opsamling på de naturlige forekomster langs kysterne eller ved udveksling på disse pladser.

Generelt må anlæggene af Sarup-type karakteriseres som hovedhjørnestenen i tidens distributionssystem.

Ravperlerne i Västergötlands gånggrifter og depotfundene med tyndnakkede flintøkser fra Gotland og Mellemskandinavien dokumenterer, at der også fandtes andre distributionssystemer. Kobber kendes ikke fra mellemneolitisk tid, så det særlige distributionssystem, som i tidlige neolitisk tid bragte metal fra Centraleuropa til Sydkandinavien, er gået i opløsning. Derimod eksisterer stadig et effektivt flintdistributionssystem. Flinten er skaffet frem ved regulær minedrift i de flintrige egne (C.J. Becker 1959:87ff. - C. J. Becker og G. Weissgerber 1980:456ff - E. Rudebeck 1986). Der er tale om både åbne eller lukkede brud, og den første tilhugning af flintstykkerne er foregået i eller ved flintminen. På Stevns er i Bakkely fundet en plads, hvor den videre forarbejdning til uslebne flintøkser foregik (RAS ed. 1987:192ff). Derimod er aldrig påvist egentlig bosættelse ved flintminerne, ligesom mineområderne heller ikke på anden måde skiller sig ud. Der har derfor været tvivl om, hvordan minerne fungerede i stenalderens samfund.

Her kommer etno-arkæologiske undersøgelser af obsidianminerne på det amerikanske kontinent til hjælp. Det er vist, at disse sædvanligvis opfattes som fælles territorier for alle egnens stammer. Alle kan frit hente de nødvendige råstoffer i mineområdet. Først med den begyndende statsdannelse i Mellemamerika sker der en monopolisering af minerne, som derefter bliver undergivet den private ejendomsret.

De sydkandinaviske flintminer fra neolitisk tid pas-

ser fint ind i det billede, som de etno-arkæologiske undersøgelser tegner af flint- og obsidian-minernes brug (M. Nash 1966 - F. Plog 1977:127ff - T. K. Earle 1977:213ff. - 1982:1ff. T.K. Earle og J.E. Ericson 1977:3ff. - J.E. Ericson 1977:109ff. - 1981 - 1982:129ff - R.L. Bettinger 1982:103ff. - T.H. Charlton 1984:17ff - W.T. Sanders 1984:275ff - R.S. Santhy 1984:43ff. - jf. A.J. Ammerman og W. Andrefsky 1982:149ff - R. Torrence 1984:49ff. - 1986). Intet tyder på, at de neolitiske miner har været monopoliseret af de omkringboende, eller at der har været privat ejendomsret til flintminerne. De har kunne udnyttes af alle, ganske som stenminerne på Bømlø blev det tidligere (S. Alsaker 1987). Enhver har kunne sejle hen til et område med naturligt forekommende, god flint; f. eks. klinerne ved Stevns, Møn eller Fornæs. De har kunne bryde flinten; udsortere den brugbare flint og give flintredskaberne den første tilhugning. Derefter er man vendt hjem til sin egen boplads, hvor flintredskaberne har fået den endelige tildannelse og slibning.

For stenalderbønderne i Sydkandinavien har disse sejlture til flintområderne næppe været særlig krævende. Fra Mellemsverige, Gotland eller Bornholm har der været tale om hele små flintekspeditioner.

Fra Västergötland er man ikke alene sejlet efter flint, men også efter rav. Turen er gået ned af de vestsvenske elve, derefter over Kattegat til ravforekomsterne ved Limfjorden og tilbage igen. Navnlig på tilbagevejen har man måttet passet på fjendtlige overfald fra stenalderbønderne i Halland og Bohuslen.

Det mellemneolitiske distributionssystem i Skandinavien/Nordtyskland har således været meget komplekst. Maden og andre, livsvigtige ressourcer fandtes på bopladsen eller lige i nærheden af denne. Kontakten til familierne på de andre bopladser foregik først og fremmest ved de tilbagevendende fester på Sarup-anlæggene. Disse fester var knyttet til stammeniveauet og hovedhjørnestenen i kommunikationssystemet. Her fortalte og hørte man om alt, som det var værd at vide. Samfundet reproduktion blev sikret ved udveksling af giftefærdige kvinder. Man byttede rav og alle mulige andre ting. Det skete altsammen under omfattende ceremonier. Kultfesterne på anlæggene af Sarup-type fungerede som en slags



redistributionssystemer, hvor stenalderhøvdingen eller stammeledelsen sørgede for, at udvekslingen fungerede.

Hertil kommer så distributionssystemet for flint og sporadisk andre ting. Det bestod af ekspeditioner, som blev sendt afsted fra basisbopladsene til de områder, hvor der

var let adgang til naturlig flint i undergrunden. Rejserne foregik i stammebåde og kunne være på flere hundrede kilometer. Tilsammen udgjorde de forskellige dele af distributionssystemet et meget effektivt kommunikationssystem.

## Noter

1. Der er i det følgende anvendt klassifikationssystemet K. Ebbesen 1996.

2. En oversigt over fundene er givet i fundliste 1. - Der er ved klassifikationen anvendt min egen typologi (K. Ebbesen 1996). Materialet til undersøgelsen er indsamlet i slutningen af 1970-erne. Jeg er Lasse Blomqvist, Falköping, og Karl-Göran Sjögren, Göteborg, taknemmelig for hjælp ved a jour-føring af kataloget.

3. Gånggrifterne fundliste 1B no, 5-6, 10-11, 15, 17-18, 21, 23 og Kanehall, Hångsdala sn (SHM 3095 - K.E. Sahlström 1915: 22 no 36).

4. Ravperler kendes fra følgende hellekister i Västergötland: 1. Utbogården, Karleby sn (SHM 5386a -K.E. Sahlström 1915: no 87). - 2. Berga, Torbjörnstorps sn (SHM 18.522 - K. E. Sahlström 1931-32: fig. 35-37). - 3. L. Balltorp, Thorsbjörnstorps sn (SHM 21.675 - K.E. Sahlström 1915: no 146). Ravknap med V-formet gennemboring. - 4. Finnekumla, Rångedala sn (SHM 15.716). Dobbeltkonisk perle med V-formet gennemboring. 5. Kleakulla, Edsvåra sn (SHM 19.136 - K.E. Sahlström 1915: 85, no 245). Dobbeltkonisk ravperle med V-formet gennemboring og 3 rørformede - 6. Deserhult, Berghem sn (GAM 23.304-5 Ravperler. - 7. Tranemo sn (SHM 16.488). 1 repareret, rektangulært hængesmykke. - 8. Vårkumla sn (SHM 18.170 i.s.). - 9. Karstorp, Fenneslunda sn (SHM 7494 i.s.) - jf. tillige J.A. Andersbjörk 1932: 29 ff. - A. Oldeberg 1954:fig. 31. - K.E. Sahlström 1915: no 112, 123, 125.

En tøndeformet ravperle med V-formet gennemboring er endvidere fundet i en hellekiste ved Hunnestading,

Blixtorp sn, Halland (SHM - H. Petersen 1881:350).- En ravknap med V-formet gennemboring er fundet i en hellekiste ved Anderstorp, Blädinge sn, Småland (SHM 16.490). Ravperler er også fundet i hellekisterne ved Lanna Hägar, Hidinge sn, Närke (S. Lindqvist 1932: 1 ff Saltvik, Barsebäck sn, Skåne (J.E. Forssander 1936a: 220 ff og Bollestad, Karleby sn, Bohuslän - Ubestemmelige ravperler er fundet i en grav ved Öllsjö no 7, Skepparslöv sn, Skåne (M. Strömberg 1947: 137 ff) og Öremölla. høj I, Abekås Fiskeleje, Skivarp sn, Skåne (J.E. Forssander 1936a:208, fig. 38).

5. Foruden de K. Ebbesen (1969-70: 215 ff - 1975: 221 ff, fig. 169-70) behandlede lerkar drejer det sig om fragmenterne af mindst ét hængekar, fundet på en boplads ved Levin, Kr. Malchin (H. Keiling 1983: 497 ff, fig. 21 c).

6. Depotfund fra Krakahemmet, Slöta sn, Västergötland. Nielsen 1977:no 230 (s. 132). Fig. 18.

Fundet (SHM 3107) er fremkommet i en mose. Økserne lå på en stenhelle.

1. Svær, sleben, tyndnakket retøkse (type IV). Øksen er totalsleben på alle fire sider. Æggen er opskærpet og brugt. Det ene æghjørne er afslået. Nakken er tildannet flad og sekundært rettet til ved nytildannelse fra den ene bredside. Der er gnidemærker på hele nakkedelen. 20,8 cm l, ni 4,9 x 2,3 cm, stt 3,5/ 11,0 (2,1) cm. 775 gr.

2. Tyndbladet, tyndnakket retøkse af flint (type b). Øksen er totalsleben på alle fire sider og nakken. Æggen er stærkt opskærpet flere gange. Der er brugsspor ved æggen; på nakkedelen ses gnidemærker. 10,7 cm l, æb 4,2 cm, ni 3,6 x 1,1 cm, stt 1,3/6,0 (0,8) cm, stbr. 4,4/7,7 cm. 85 gr.

## Fundliste I. Megalitgrave på den skandinaviske halvø, hvori er fundet ravperler

### A. ØSTFOLD

**1. Holtenes III, Hurum (Oslo).** 1 kasseformet (type g) - 2 mellemstykker (type h). - 2 rørformede (type m). - Fragmenter. - E. Østmo 1984: 70 ff, fig. 5, 1-5.

### B. VÄSTERGÖTLAND

("Raä nr" avser nummer i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister)

**1. Ökull, Norra Lundby sn (Raä nr 66) (SHM 7494 C).** Gånggrift. Ravperler: 1 perle med spidsovalt tværsnit (type c1). - 1 hængesmykke (type q5). - Fragmenter. - K.E.Sahlström 1915: no 211. - 1939: 17 f, fig. 14.

**2. Elin Stommen, Göteve sn (Raä nr 41) (SHM 12.644).** Gånggrift. 2 ravperler: 1 spoleformet (type b1) og 1 fragment. - K. E. Sahlström 1915: no 199.

**3. Blinningsberg, Prästgården, Falköping Stad (Raä nr -) (SHM 20.317).** Megalitgrav. 10 ravperler: 1 spoleformet (type b1). - 1/2 spoleformet, sekundært omdannet (type t2). - 1 perle med spidsovalt tværsnit (type c2). - 1 rørformet (type m). - Fragmenter.

**4. Lockegården, Synnerål, Slöta sn (Raä nr 24) (SHM 3166).** Gånggrift. 2 ravperler: 1 spoleformet og 1/2 dobbeltøkseformet.

**5. Rössberga, Valtorp sn (Raä nr 2) (SHM 27.911).** Gånggrift. ca 70 ravperler: 2 dobbeltøkseformede (type a1). - 9 spoleformede (alle type b1). - 1 trisseformet (type l). - 13 hele (10 type c1 og 3 type c2) og 17 (7 type c1 og 10 type c2) halve perler med spidsovalt tværsnit. - 1 ravskive (type 3b) - 20 rørformede ravperler (17 type m - 3 sand. senneolitiske med dobbeltkonisk tværsnit). - 1 hængesmykke, tildannet af anden perle (type q6). - 1/2 spoleformet, sekundært tildannet (type t2). - 2 perler, sekundært tildannet af fragmenter (type t3). - Fragmenter - C. Cullberg 1963: 103 f.

**6. Vartofta, Vartofta-Åsaka sn (Raä nr 8) (SHM 5386 E).** Gånggrift. 5 ravperler. - K.E. Sahlström 1915: no 15. - L. Blomqvist 1989: Fa 186.

### 7. Udgår

**8. Kong Björns Gånggrift, Falköping Stad (Raä nr 18) (SHM 4840: 33 og Falbygdens Museum).** Gånggrift. 1

fragm. ravperle. - K. E. Sahlström 1954: 36 ff

**9. Klövagården, Karleby sn (Raä 57) (SHM 5157).** Gånggrift. 26 ravperler: 3 hele (2 type a1 og 1 type a2); 1/2 (type a2) dobbeltøkseformede ravperler, samt én repareret dobbeltøkseformet. - 6 hele og 3 halve spoleformede (alle type b1) - 5 hele og 4 halve perler af typen med spidsovalt tværsnit (type c1) - 1 hængesmykke (type q2). - 2 rørformede (type m) - Fragmenter. - K.E. Sahlström 1915: no 79, fig. 6-7. - 1915a: fig. 30.

**10. Knaggården, Luttra sn (Raä 16) (SHM 3165).** Gånggrift. 6 ravperler: 3 hængesmykker (2 type q 4), det ene senneolitisk med V-formet gennemboring fra oven. - Fragmenter, det ene med spor af gb. - B.E. Hildebrand 1863: 256 ff. - K.E. Sahlström 1915: no 98, fig. 13.

**11. Logården, Karleby sn (Raä nr 59) (SHM 5386 B).** Gånggrift. Ravperler: 11 hele (10 type a1 og 1 type a2) og 8 halve (5 type a1 og 3 type a2) dobbeltøkseformede - 1 trisseformet perle (type l) - 1 perle, sekundært tildannet af den ene del af spoleformet (type t2) - 8 hele (5 type b1 og 3 type b2) og 6 halve (6 type b1 og 1 type b2) spoleformede - 20 hele (16 type c1 og 4 type c2) og 12 halve (7 type c1 og 5 type c2) perler med spidsovalt tværsnit. - 5 rørformede perler (type m). - 7 hængesmykker, sekundært tildannet af ægblade af dobbeltøkseformede perler (type t1) . - 6 hængesmykker (4 type q2 og 2 type q4), det ene repareret - 1 mellemstykke (type h). - 4 perler, sekundært tildannet af fragmenter af andre perler (type t3), den ene dobbeltøkseformet - Ravfragmenter. - K.E. Sahlström 1915: no 81

**12. Komministergården, Karleby sn (Raä nr 37) (SHM 9736 I).** Gånggrift. 4 spoleformede ravperler (type b1) og ravfragmenter. K.E. Sahlström 1915: no 77. - L. Blomqvist 1989: Fa 134.

**13. Korpagården, Karleby sn (Raä nr 55) (SHM 9736 II).** Gånggrift. 9 ravperler: 1 dobbeltøkseformet (type a1) - 4 spoleformede (type b1) - 1 perle med spidsovalt tværsnit (type c1). - 2 rørformede perler (type m). - K.E. Sahlström 1915: no 78.

**14. Storegården, Karleby sn (Raä nr 3).** Gånggrift.

Ravperler. - K.E.Sahlström 1915: no 93.

**15. Nils Olofsgården, Lundby, N. Lundby sn (Raä 41) (SHM 7494B).** Gånggrift. 23 ravperler: 1 dobbeltøkseformet (type a1). - 2 hele og 3 halve spoleformede (alle type b1). - 10 rørformede perler, (0,4 - 1,1 cm lange, diam. 0,6-1,7 cm), det ene sek. tildannet af et stykke af en dobbeltøkseformet perle (type m). - 1 økseformet hængesmykke (type q1). - 3 hele og to halve perler med spidsovalt tværsnit (2 type c1 og 3 type c3) - K.E. Sahlström 1939: fig. 9.

**16. Odins Kulla, Axvalla, Skärv sn (Raä nr 8) (SHM 2548).** Gånggrift. Ravperler: 6 halve, dobbeltøkseformede (4 type a1 og 2 type a2). - 17 halve spoleformede (15 type b1 og 2 type b2) - 1/2 perle med spidsovalt tværsnit (type c1). - Fragmenter. - N.H.Sjöborg 1822: 96, fig. 18. - K.E.Sahlström 1915: no 221. - 1939: 11 ff, fig. 4-5.

**17. Ranten Trädgård, Falköping Stad (Raä nr 11) (SHM 4034 A. - 4840: 34- 39).** Gånggrift. 5 halve, dobbeltøkseformede ravperler (3 type a1 og 2 type a2), de 3 med reparationshuller. - 3 spoleformede ravperler (2 type b1 og 1 type b2); 4 halve spoleformede (3 type b1 og 1 af type b2) samt 1/2 spoleformet sek. tildannet med gb på tværs (type t2) - 4 perler med spidsovalt tværsnit (alle type c1) - 3 hængesmykker (1 type q4 og 1 type t3), det ene repareret. - 1 ravklump med gb (type s) - 1 perle tildannet af en fragment (type t3). - Ravfragmenter, et med spor af gb. - K.E. Sahlström 1915: no 116. - 1931-32: fig. 17 (De to fragm. af reparerede dobbeltøkseformede perler øverst til højre er ikke samme perle).

**18. "Lusthushögen", Ranten Järnvägsstation, Falköping Stad (Raä nr 19) (SHM 4034 B).** Gånggrift. 1/2 spoleformet ravperle. - K.E. Sahlström 1915: no 121, fig. 17-18.

**19. Vätterlingsgården (Hjelmars rör), Falköping Stad (Raä nr 3) (SHM 4032).** Gånggrift. Ca 200 ravperler: 15 hele (14 type b1 og 1 type b2) og 1 halv (type b1) spoleformet. - 18 hele (16 type c1 og 2 type c2) og 6 halve (4 type c1 og 2 type c2) perler af typen med spidsovalt tværsnit, de to med indboringer på smalsiderne - 4 store kugleformede, den ene repareret. - 2 hængesmykker, sekundært tildannet af ægblade fra dobbeltøkseformede perler (type t1) - 4 trisseformede (type l). - 2 langovale hængesmykker (type q4) -

6 rørformede perler (type m). - 3 perler, sekundært tildannet af fragmenter af andre perler (type t3). - 2 af særform, den ene stjerneformet, den anden af form som simpel skafthulsøkse. - Ravfragmenter. - K.E. Sahlström 1915: no 129. - 1932: 19 ff, fig. 14-15. (Undersøkt 1998, Persson och Sjögren 2001).

**20. Ottagården, Falköping Stad (Raä nr 4) (SHM 4033).** Gånggrift. Ravperler: 2 halve dobbeltøkseformede (1 type a1 og 1 type a2) - 2 perler med spidsovalt tværsnit (type c1) og 11 halve perler med spidsovalt tværsnit - 2 kasseformede (type g). - K.E. Sahlström 1915: no 130. - 1931-32: fig. 12.

**21. Kyrkerör, Planteringsförbundets Park, Falköping Stad (Raä nr 28) (SHM 18.833).** Gånggrift. Ravperler: 1/2 dobbeltøkseformet (type a1). - 1/2 spoleformet (type b1). - 1 perle med spidsovalt tværsnit (type c2). - Fragmenter - K.E. Sahlström 1931-32: 18 f, fig. 18.

**22. Nedre Kapelsgården, Falköping västra sn (Raä nr 5) (SHM 24.625).** Gånggrift. 2 ravperler: 1 perle med spidsovalt tværsnit (type c1). - Fragment. - Fra dette anlæg muligvis også fund i Falbygdens Museum, Falköping: 3 ravperler, den ene økseformet, samt ravfragmenter.

**23. Vilhelmsberg, Falköping Stad (Raä nr 7) (SHM 4840:55-148).** Gånggrift. Ravperler: 4 dobbeltøkseformede (type a1). - 1 trisseformet (type l). - 12 hele (11 type b1 og 1 type b2) og 5 halve (type b1) spoleformede. - 4 hele (type c1) og 1 halv (type c2) perle af typen med spidsovalt tværsnit, den ene sekundært tildannet af bladet af dobbeltøkseformet. - 1 perle, sekundært tildannet af ægdel af spoleformet (type t2) - 2 hængesmykker, sekundært tildannet af ægblade af dobbeltøkser (type t1). - 5 kugle- og rørformede perler (type m). - K. E. Sahlström 1915: no 131. - 1932-33: fig. 16.

**24. Mellangårdens Gånggrift, Dotorp, Falköping västra sn (Raä nr 24) (SHM 4840:149-51).** Gånggrift. 2 ravperler: 1 perle med spidsovalt tværsnit (type c1) - 1 kugleformet (type m) - K. E. Sahlström 1915: no 138.

**25. "Girrommen", Ekornavallen, Hornborga sn (Raä nr 31) (SHM 23.523).** Gånggrift. 4 ravfragmenter, det ene med spor af gb. - K.E. Sahlström 1915: no 192. - 1954: 46 ff.

**26. Kvåttak, Näs sn (Raä nr 7).** Gånggrift. 52 ravperler:



33 dobbeltøkseformede (type a) - 3 perler med spidsvalt tværsnit (type c) - 1 økseformet hængesmykke (type q1). - 2 rørformede (type m). - 1 uformeligt hængesmykke (type t6). - Ravfragmenter. - L. og Å. Blomqvist 1987: 37 f.

**27. Ledsgården, Gökhem sn (Raä nr -) (SHM 21.426).** Megalitgrav. 1 spoleformet ravperle (type b1). - 1 fragm. hængesmykke. - Fragmenter.

**28. Landbogården, Gökhem sn (Raä nr 17).** Gånggrift. 5 ravfragmenter. - L. og Å. Blomqvist 1987: 27.

**29. Slutarp, Kinneved sn (Raä nr 21) (SHM).** Dysse. 3 ravperler: 1 spoleformet (type b1) og 2 rørformede (type m). - S. Lindqvist 1911: 130 ff. - C.M. Fürst 1911: 140ff.

**30. Falköping, Falköping västra sn (Raä nr 7) (SHM).** Dös. Ravperler: 1 dobbeltøkseformet perle (type a) - 2 halve, spoleformede (type b) - 1 ravskive (type 2) - Ravfragmenter. - C.Cullberg 1961: 225 ff.

C. BOHUSLÄN

**1. Kortved, Tegneby sn (SHM 16.509 - dep. i GAM).** Gånggrift. 2 ravperler, begge rørformede (type m). A. Enqvist 1922: 54 ff.

**2. Lunden, Tegneby sn (SHM).** Dös. 5 ravfragmenter. A. Enqvist 1922: 54 ff. - A. Bagge 1933: 16 ff.

**3. Leby, Tegneby sn (SHM 16. 509).** Gånggrift. 1 ubest. ravperle. - A. Enqvist 1922: 59 ff, fig. 10a.

**4. Tyfta, Svenneby sn (SHM 6508:11).** Gånggrift. 1 kasseformet ravperle (type g). - E. Ekhoﬀ 1880: 132 ff.

**5. Sjöbol, Lyse sn.** Gånggrift. 1 ubest. ravperle. - M. Jon-säter 1975: 138 ff.

**6. Haga, Stala sn. (SHM mgl.).** Dös. 1 rørformet ravperle (type m). A. Enqvist 1922: 70 ff.

**7. Gullmersberg, Skredsvik sn (SHM 15.107).** Dös. Ravfragmenter.

**8. Ö. Röd, Valla sn.** Gånggrift. 2 ravperler: 1 spoleformet (type b) og 1 rørformet (type m). - A. Enqvist 1922: 83 ff.

**9. "Gullhögen", Höviksnäs, Valla sn.** Gånggrift. 4 ravperler: 1 dobbeltøkseformet (type a). - 2 rørformede (type m) og én perle af særform. Den består af en 3,0 x 3,5 cm stor, rektangulær ravplade med fremstående øsken på bagsiden. Dens eneste, (men noget større) paralleller indgår i et ravdepot fra Vallekilde i Nordsjælland, jf. K. Ebbesen 1995. - A. Enqvist 1922: 79 ff.

**10. Bergs Ägor I, Bokenäs sn (SHM 8349A).** Gånggrift. 1

trisseformet ravperle (type l). - E. Ekhoﬀ 1888: 318 ff.

**11. Bergs Ägor II, Bokenäs sn (SHM 8349B).** Gånggrift. 5 ravperler: 1 spoleformet (type b). - 3 perler med spidsvalt tværsnit (type c) og 1 timeglasformet med gennemboring (type p). - E. Ekhoﬀ 188: 320 ff, fig. 18-20.

D. HALLAND

**1. Eldsberga Prästgård, Eldsberga sn (SHM 2027A).** Gånggrift. 1 ravperle (type c1). - O. Montelius 1881-83: 21 f.

**2. "Vessingehögen", Veinge sn (SHM 17.423).** Gånggrift. 2 ravperler (begge type m) - Ravfragm. - T.J.Arne 1923: 95 ff. - H. Arbman 1954: 24 ff.

**3. Tolarp, Snöstorp sn (SHM 18.572).** Gånggrift. 19 ravperler: 3 spoleformede ravperler (alle type b1) - 1 trisseformet (type l) - 1 perle, sekundært tildannet af del af spoleformet (type t2) - 1 kasseformet (type g). - 4 perler med spidsvalt tværsnit (2 type c1 og 2 type c2) - 2 mellemstykker (type h) - 1 rørformet (type m) . - 1 perle af særform. Den har form som en meget lang, symm. spoleformet perle med 3 vulste på mellemstykket. I formen ligner den også nogle af de engelske benperler, knyttet til Wessex-kulturen. Hvordan den skal opfattes er svært at sige. - F. Hansen Bergens Museums Årbok 1928: 49 - H. Arbman 1954: 24 ff, fig. 14.

E. ÖSTERGÖTLAND

**1. Alvastra, Västra Tollstad sn (SHM).** Megalitgrav. 1 spoleformet perle (type b1). - O. Frödin 1918: 105 ff. - 1923: 183 ff. - T.J. Arne 1923: 81 ff. - 1924: 101 ff. - G. Janzon 1974a: 361 ff. - E. During 1983: 176 ff.

F. ÖLAND

**1. Mysinge no 2, Resmo sn, (SHM 21.790).** Gånggrift. 9 ravperler: 2 perler med spidsvalt tværsnit (type c 1 og c 2). - 3 rørformede (type m). - T.J.Arne 1909: 86 ff, fig. 15.

G. SKÅNE

**1. Storegård, Barsebäck sn (LUHM 26.760).** Gånggrift. Ravperler: 23 hele (17 type a1 og 6 type a2) og 7 halve (6 type a1 og 1 type a2) dobbeltøkseformede ravperler. - 99 hele (98 type b1 og 1 type b2) og 24 halve (alle type b1) spoleformede ravperler. - 40 hele (36 type c1 og 4 type c2) og 28 halve (17 type c1 og 11 type c2) perler med spidsvalt tværsnit, den ene sekundært tildannet af ægbladet af en dobbeltøkseformet. - 2 perler, sekundært tildannet af

ægbladet af dobbeltøkseformede perler (type t1). - 1 hængesmykke med gb mellem smalsiderne (type q2). - 17 trisseformede ravperler, den ene repareret. - 1 kugleformet perle. - 85 rørformede perler (type m), den ene lavet af del af spoleformet perle. - 3 perler, sekundært tildannet af dele af spoleformede (type t2). - 5 ubestemmelige hængesmykker (type q). - 1 ravstykke med gb (type s). - 9 perler, sekundært tildannet af andre perler, fortrinsvis spole- og dobbeltøkseformede. - 1 stjerneformet perle. - 1 ravskive (type 2a) - 1 ravknap med v-formet gennemboring. - Ravfragmenter, nogle med spor af gb. - I fundet tillige en skifferperle. - F. Hansen 1930: 54 ff

**2. "Gillhög", Barsebäck, Barsebäck sn (LUHM 28.200).** Gånggrift. Ravperler. - O. Rydbeck 1932: 32 ff.

**3. Laxmans-Åkarp no 3, Fjälje sn (LUHM 21.059).** Gånggrift. Ravperler: 5 halve, dobbeltøkseformede perler (2 type a1 og 3 type a2). - 3 hele (2 type b1 og 1 type b2) og 5 halve (3 type b1 og 2 type b2) spoleformede - 1 rørformet (type m). - 2 halve perler med spidsovalt tværsnit (begge type c2). - 1 perle, tildannet af et fragment af anden perle (type t3). - Ravfragmenter.

**4. Fjälkinge no 3, Fjälkinge sn (LUHM 6801).** Gånggrift. Ravperler: 2 dobbeltøkseformede perler (1 type a1 og 1 type a2). - 10 spoleformede ravperler (alle type b1). - 1 trisseformet (type l). - 1 rørformet (type m). - A. Bagge og L. Kaelas 1950: 145, fig. 54.

**5. Fjälkinge no 9, Fjälkinge sn (SHM 18.396 og 18.464).** Gånggrift. 1 hel og en halv dobbeltøkseformet ravperle (type a2 og a1). - 8 spoleformede ravperler (alle type b1). - 1 kasseformet (type g). - 2 rørformede ravperler (type m). - Ravfragmenter. - F. Hansen 1938: 24 f. - A. Bagge og L. Kaelas 1950: 70 f, fig. 24.

**6. Fjärrestad no 1-2, Fjärrestad sn (SHM 13.305).** Gånggrift. 16 ravperler: 4 hele (3 type b1 og 1 type b2) og 1 halv (type b1) spoleformet ravperle. - 3 rørformede ravperler (type m). - Fragmenter.

**7. Hindby Mosse, Fosie sn (Malmö Museum).** Långdös. 24 ravfragmenter. - G. Burenhult 1973: 42 f.

**8. Gladsaxe no 18, Gladsaxe sn (SHM).** Gånggrift. Ravperler. G. Burenhult 1981: 318 ff.

**9. Öllsjö nr. 7, Skepparslöv sn (LUHM).** Gånggrift. 2 ubest. ravperler. - M. Strömberg 1947: 152 ff. - A. Bagge

og L. Kaelas 1952: 14 ff.

**10. Glumslövs Backar, N-lige gånggrift, Glumslöv sn (LUHM og SHM 24.760).** Gånggrift. Ravperler: 1 hel (type a1) og 4 halve (3 type a1 og 1 type a2) dobbeltøkseformede ravperler. - 5 hele (type b1) og 3 halve spoleformede (2 type b1 og 1 b2) - 4 hele (2 type c1 og 2 type c2) og 6 halve (2 type c1 og 4 type c2) perler med spidsovalt tværsnit, den ene repareret med ny gennembroning. - 11 rørformede perler (type m). - 1 perle, tildannet af en dobbeltøkseformets ægblad (type t1). - 2 ravknapper med v-formet gennemboring. - Fragmenter. - S. Nilsson 1866: 81 og 120.

**11. Glumslövs Backar, S-lige gånggrift, Glumslöv sn (LUHM og SHM 24.761).** Gånggrift. Ravperler: 2 hele (type a1) og 2 halve (type a1) dobbeltøkseformede ravperler. - 4 hele (alle type b1) og 2 halve (type b1) spoleformede ravperler. - 1 perle, sekundært tildannet af en dobbeltøkseformets ægblad (type t1). - 2 ravskiver (type 2a- b) - 1 fragm. kasseformet (type g). - 2 halve perler med spidsovalt tværsnit (type c1). - 4 rørformede perler (type m), de to lavet af perlefragmenter. - 1 senneolitisk ravknap med V-formet gb. - S. Nilsson 1866: 81 og 120.

**12. Örenäsård, Glumslöv sn (SHM 13.421 og 13.396).** Gånggrift. 1 fragm. ravperle. - A. Bagge 1952.

**13. Norrgårda, Hammenhög no 1. Hammenhög sn (SHM 2791 i.s.).** Ravfragmenter. - A. Bagge og L. Kaelas 1952:47.

**14. Ö. Verlinge no 6, Hammerlöv sn (SHM 1783a).** Dobbeltgånggrift (?). 2 ravfragmenter. - N.H. Sjöborg 1815 Pl. 5, fig. 11

**15. Vinninge, no 6, Hyby sn (SHM 6802).** Gånggrift. 1 hel og 4 halve, spoleformede ravperler (alle type b1). - Ravfragmenter - J. Tuneld 1934: 9 - Engström 1927.

**16. Högsmölla, Högs sn (LUHM 20.156).** Gånggrift. Ravperler. 12 hele (4 type a1 og 8 type a2) og 6 halve (2 type a1 og 4 type a2) dobbeltøkseformede. - 17 hele (13 type b1 og 4 type b2) og 1 halv (type b1) spoleformede - 1 økseformet hængesmykke (type q1). - 3 rørformede (type m). - 2 hængesmykket, det ene langovalt (type q3 og q7). - 1 ravstykke med gennemboring (type s). - Ravfragmenter. - F. Hansen 1920: 286 ff. -E. Rydbeck 1938: 146 ff. - R. Petré og B. Salomonsson 1967: f. - B. Hårdh 1990: 18 ff.

**17. Ingelstorp, Ingelstorp sn (LUHM).** Gånggrift. 15

ravperler: 5 halve spoleformede (type b). - 1 rørformet. - Ravfragmenter. - M. Strömberg 1971-72: 63 f, fig. 19.

**18. Åsahögen, Kvistofta sn (SHM 2549).** Gånggrift. Ravperler: 2 dobbeltøkseformede (type a1) - 6 spoleformede ravperler (alle type b 1). - 2 rørformede (type m). - Ravfragmenter. - Litt: M. Bruzelius 1822: 285 ff, t. I, 11-17. - O. Montelius 1917: no 743-46 og 51.

**19. Järnvägsgånggriften, Gantofta, Kvistofta sn (SHM 14.267).** Ravperler: 1 hel (type a2) og 2 halve (1 type a1 og 1 type a2) dobbeltøkseformede. - 2 hele og 5 halve spoleformede (alle type b1). - 4 hele (alle type c1) og 3 halve (1 type c1 og 2 type c2) perler med spidsovalt tværsnit. - 5 rørformede (type m). - 2 mellemstykker (type h). Ravfragmenter. - O. Almgren 1910.

**20. Gantofta, Kvistofta sn (SHM 13.521).** Gånggrift. Ravperler: 27 hele (22 type a1 og 5 type a2) og 24 halve (16 type a1 og 8 type a2) dobbeltøkseformede ravperler. - 100 hele (94 type b1 og 6 type b2) og 77 halve (75 type b1 og 2 type b2) spoleformede. - 2 trisseformede (type l). - 9 hele (alle type c1) og 1 halv (type c2) perle med spidsovalt tværsnit, den ene 10,5 cm lang og repareret to steder. - 4 økseformede hængesmykker (type q1), det ene repareret, det anden lavet af en fragm. dobbeltøkseformet ravperle. - 20 rørformede (type m), den ene lavet af et fragm. af en anden perle. - 2 perler, tildannet af fragm. spoleformede (type t2). - 3 hængesmykker (type q), det ene med ny gennemboring, det andet afbrudt midtpå og repareret. - 2 perler, tildannet af fragm. af andre perler (type t3). - 2 ravstykker med gb (type s). - J.E.Forssander 1933.

**21. Annehill, Kävlings sn (LUHM 20.154).** Dobbeltgånggrift. 1 spoleformet perle (type b1) - 1 perle med spidsovalt tværsnit (type c2). - F. Hansen 1923: 257 ff. - B. Hårdh 1989/90: 48 ff

**22. Lackalänga no 10, Lackalänga sn (LUHM 20.979).** Gånggrift. 2 fragm. ravperler med spidsovalt tværsnit (type c1). - 1 kasseformer (type g). - Ravfragmenter. F. Hansen 1938: 25 f.

**23. Udgår**

**24. Ramsbjerg eller Ramshög, Löderup sn. (SHM 5456A. - LUHM).** Gånggrift. 15 ravperler: 1 spoleformet perle (type b1). - 4 perler med spidsovalt tværsnit (type c). - 4 kugle- og rørformede (type m). - 1 ravskive (type 3a). - 1 hængesmykke (type q). - 1 ravstykke med gennemboring (type s). - A. Bagge og L. Kaelas 1952: fig. 60x. - M. Strömberg 1971: 95 ff, fig. 57.

**25. Carlshög, Löderup sn (SHM 5654 F - LUHM).** Gånggrift. Ravperler: 2 spoleformede (type b1) - 2 perler med spidsovalt tværsnit (type c). - 1 hængesmykke med to huller (type q). - 11 rørformede (type m). - Ravfragmenter. - A. Bagge og L. Kaelas 1952: 82 ff. - M. Strömberg 1971: 19 ff, fig. 31.

**26. Hagestad no 3, Löderup sn (LUHM).** Gånggrift. Ravperler: 3 halve spoleformede (type b1). - Ravfragmenter. M. Strömberg 1971: 165 ff, fig. 109.

**27. Örnökulla, Skabersjö sn (LUHM 25.253).** Långdös. Ravfragmenter. - N.O. Holst 1909: 185 ff. - B. Engström 1927: 25 ff.

**28. Trollasten, St. Köpings sn (LUHM).** Dös. 27 ravperler: 1 dobbeltøkseformet (type a1). - 4 hele og 4 halve spoleformede (type b). - 5 hele perler med spidsovalt tværsnit (type c). - 1 trisseformet (type l). - 1 rørformet (type m). - Ravfragmenter. - M. Strömberg 1968: 47 ff, fig. 21.

**29. Särslöv, Södervidinge sn (LUHM 20.155).** Gånggrift. Ravperler: 1 trisseformet (type l) - 1 perle med gennemboring (type s). Ravfragmenter. - F. Hansen 1923: 273 ff. - J.E.Forssander 1933: fig. 20.

**30. V. Hoby, V. Hoby sn (LUHM 20.208).** Gånggrift. Ravperler: 3 dobbeltøkseformede (type a) - 4 spoleformede (type b). - J.E. Forssander 1936: 1 ff, fig. 9.

**31. "Erkedös", V. Torp sn (LUHM).** Gånggrift. 2 ravperler: 1 dobbeltøkseformet (type a) - 1 ravskive (type 2). - F. Hansen 1918: 47 ff.

**32. Tågarp, Ö. Tommarp sn (LUHM).** Gånggrift > 25 ravperler: 3 spoleformede (type b). - Dobbeltøkseformede (type a). 1 perle med spidsovalt tværsnit (type c). - Rørformede perler (type m). 1 halvkugleformet ravperle. - M. Strömberg 1971a: 58, fig. 33.

Jf. tillige L. Blomqvist 1989: nr. Sk 135; Vä 22 og Vä 36. - 1992: 7 ff.

## Fundliste 2. Depoter af ravperler på den skandinaviske halvø

**1. Meramossen, Nolgården, Kälvene sn, Västergötland (SHM 3115 og 3556).** 5 hele og 3 halve dobbeltøkseformede perler (5 type a1 og 3 type a2), de fire reparerede. - 1 ravperle med huller langs kanten. - 3 spoleformede ravperler (alle type b1), den ene repareret. - 3 ravperler med spidsovalt tværsnit (2 type c1, 1 type c2). - 1 rektangulært hængesmykke, repareret. - 3 ravstykker med gennemboering (type s). Fundet ved tørvegravning. - L. Cederschiöld 1953: 211 ff. - Fig. 13.

**2. Hogen, Skedsvik sn, Bohuslän (SHM 8319 og 11.793).** 4 koniske knapper med V-formet gennemboering; 2,8-4,0 cm i diam. og ca 1,7 cm høje. Må dateres til ældre

bronzealder. - Ialt 5-6 knapper er fundet siddende på et stykke formuldet skind i en mose. - (K. Ebbesen 1983: 120, note 9 - ved en beklagelig fejltagelse fra trykkeriets side forestiller fig. 3 ikke ravperlerne, men mig selv).

**3. Bodarp sn, Skåne (SHM 2549).** 2 hele og en halv dobbeltøkseformet ravperle (alle type a1). - 7 hele og en halv spoleformet ravperle (alle type b1). - 3 perler med spidsovalt tværsnit (alle type c1). Fundet ved tørvegravning i en mose. - N.G.Bruzelius 1850: Pl. 1. - Fig. 17.

jf. G. Mandt 1988: 262 ff, fig. 1

## Fundliste 3. Depotfund af tyndnakkede flintøkser i Østersø-området

En udførlig liste er i 1977 fremlagt af P.O.Nielsen (1977: 121 ff). Hertil skal bemærkes: Fund nr. 17 (Hvedstrup sg, sb 23), der er senere fundet yderligere 2 økser. - Fund nr. 31 er et skrotdepot. - Fund nr. 32 har nr. LUHM 27.521. - Fund nr. 41, økserne er slebne. - Fund nr. 61, økserne er slebne. - Fund nr. 72 omfatter 4 økser. - Fund nr. 75, omfatter 2 økser af type III. - Fund nr. 76, der foreligger 2 hele og 1 fragm. økse af fundet. - Fund nr. 86, økserne er uslebne. - Fund nr. 91, den ene økse er usleben. - Fund nr. 147 omfatter kun 2 økser. - Fund nr. 149, alle økserne er svære. - Fund nr. 180, omfatter 4 økser. - Fund nr. 183 og 185 udgår p.g.a. for upræcist findested. - Fund nr. 193-94 er samme fund. - Fund nr. 206, den ene økse er sleben på den ene bredside. - Fund nr. 219 har nr. LUHM 19.675a-b. - Fund nr. 237 er et plankedepot. Til listen skal yderligere føjes:

### DANMARK

Frederiksborg amt

**1. Havekjærgård, Helsingø sg (sb 14 - privateje i.s.).** 3 svære, uslebne, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen.

**2. Stenløse Mølle, Stenløse sg (MM j. 308/49).** 24

tyndnakkede flintøkser, indtil 25 cm lange (mgl.). Fundet liggende i række, ordnet efter størrelse.

Københavns amt

**3. Ejby Hestehave, Ejby sg (NM A 24.338).** Usleben, tyndbladet, tyndnakkede retøkse. Fundet sammen med en lign, men større økse.

**4. Ramsø Søgård, Gadstrup sg (sb 13 - privateje i.s.).** 4 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen.

**5. Stengården, Gladsaxe sg (NM 12.346).** 2 slebne, tyndbladede tyndnakkede flintøkser. Fundet sammen ved mergelgravning.

Holbæk amt

**6. Jerslev mose, Ll. Fuglede sg (sb 14 - privateje i.s.).** 2 slebne, tyndnakkede retøkser. Votivfund.

**7. Mosbjerggård, Raklev sg (sb 244 - privateje i.s.).** 4 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. Samlet fund.

**8. Stedstrupholms Mark, Kr. Eskildstrup (HOM 7379).** 1 usleben, svær, tyndnakkede flintøkse (type VI) og en fragm. usleben, buttet retmejsel. Samlet fund.

**9. Sidinge, Vig sg (NM A 34.397-99).** 1 usleben, svær, tyndnakkede flintøkse (type III/VI), 1 usleben, tyndbladet

tyndnakket flintøkse og 1 køllehoved (type B 1). Fundet sammen i en mose. Litt: K. Ebbesen 1987: fig. 12.

**10. Dyvelsten, Nordby sg (sb 15 - NM A 49.062-64).** 2 tyndnakkede, tyndbladede retøkser og 1 forarbejde til dolkstav. Fundet sammen nær ruinerne af en dysse. Litt: K. Ebbesen 1992b.

**11. Tannerup, Onsbjerg sg (SMT C 230-31).** 1 usleben og 1 fragm. tyndnakket, svær retøkse (type III). Fundet sammen ved en stor sten.

**12. Brundby, Tranebjerg sg (privateje).** 1 usleben, svær, tyndnakket retøkse (ubest.) og en økseplanke. Fundet sammen, øksen liggende ovenpå planken.

**13. Langemark, Tranebjerg sg (SMT C 397-99).** 2 uslebne og 1 sleben svær, tyndnakket retøkse (type IV/VI). Fundet sammen ved grøftegravning.

**14. Brundby Mark, Tranebjerg sg (SMT 401-4).** 4 svære, uslebne tyndnakkede retøkser (3 type IV, den fjerde økse kan ikke med sikkerhed identificeres). Fundet sammen ved grøftegravning.

**15. Faurlev, Snertinge sg (KAM 3388).** 3 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser (type VI). Fundet på samme sted.

**16. L. Gislunge, Gislunge sg (sb 29 - privateje i.s.).** 3 uslebne, tyndnakkede retøkser. Fundet side om side.

#### Sorø amt

**17. Munkebjergby Mose, Munkebjergby sg (sb 14a - privateje i.s.).** 2 svære, slebne, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen ved tørveskæring.

**18. Sigersted Sand, Sigersted sg (sb 33 - privateje).** 2 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen ca 0,6- 0,7 m dybt i en grøft.

**19. Ellemosen, Herlufsholm sg (Herlufsholm 877-79).** 3 svære, slebne, tyndnakkede retøkser (type III). Fundet sammen i mosen.

#### Præstø amt

**20. Udby, Udby sg (privateje).** 4 slebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen i en tørvemose.

**21. Vordingborg, Vordingborg sg (NM A 31.414-15).** 1 usleben, svær, tyndnakket retøkse (type III/VI) og en usleben buttet retmejsel. Fundet sammen. Litt: K. Ebbesen 1981b: fig. 5.

**22. Dame, Fanefjord sg (MMS 210: 1-2).** 2 uslebne, svære, spidsnakkede retøkser.

**23. Tostenæs, Fanefjord sg (sb 130 - privat i.s.).** 1 sleben tyndnakket retøkse og 1 tyndnakket grønstensøkse med modstående gruber v. nakken. Fundet sammen på et sted, hvor der tidligere var vandløb.

**24. Svendsmark, Stege lds sg (sb 85a - NM A 47.432-34).** 2 tildannede flintstykker samt nakkefragment af 1 sleben, tyndnakket retøkse (ubest.).

#### Bornholm

**25. Vallensgård, Åker sg (BM 378-79).** 2 slebne, svære tyndnakkede retøkser (type II). Fundet sammen ved harvning på lavtliggende mark.

#### Maribo amt

**26. Ilkenøre, Idestrup sg (NM A 7131 og A 8042-43).** 2 slebne og 1 usleben, svær, tyndnakket retøkse (type III/VI). Fundet sammen med 4 lign. i en have.

**27. Vejringe, Åstrup sg (LSM u. nr).** 2 svære, tyndnakkede retøkser og 2 tyndbladede, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen ved siden af en sten.

#### Odense amt

**28. Martofte, Stubberup sg (sb 61 - privateje).** 3 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen ca 0,5 m dybt.

**29. Gambygård, Hårslev sg (Bogense C 436-40).** 2 tyndnakkede svære, uslebne retøkser (type VI). 2 uslebne og én sleben buttet retmejsel. Samlet fund.

**30. Fønsskov, Føns sg (privateje i.s.).** 2 uslebne, svære tyndnakkede retøkser. Fundet sammen i engjord.

#### Svendborg amt

**31. Fruergården, Bøjden, Horne sg (sb 126 - privateje i.s.).** 3 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen i lavning.

**32. Bøgehølm, Knudsmose, Nr. Broby sg (privateje).** 7-8 slebne, svære, tyndnakkede økser, ca 40 cm lange. Fundet i mosen. De lå på række midt i en brandplet, ca 0,7-0,8 m dyb og ca 1,0 m i diam. Heri trækul og ildskørnede sten. Udenom denne tilsyneladende 4-6 stolpehuller, ca 20-30



cm i diam. og 2 cm dybe.

**33. Stågerup, Ollerup sg (SOM 262o-21).** 1 svær, sleben, tyndnakket retøkse og en tyndnakket grønstensøkse. Fundet sammen. Litt: K. Ebbesen 198ob: 5 ff.

Hjørring amt

**34. Thorsmark, V. Brønderslev sg (sb 63 - privateje i.s.).** 2 tyndnakkede retøkser. Fundet sammen i mosen.

**35. Hallund Hede, Hallund sg (sb 65 - NM A 31.213-14).** 2 svære, slebne tyndnakkede retøkser (type IV). Fundet sammen ved pløjning.

**36. Bangsbrostrand, Flade sg (NM A 1631-32).** Ægfragm. af tyndnakket, svær retøkse; 1 fragm. buttet retmejsel og 52 flækker, alle slået af samme blok. Fundet sammen ved at grave tørv.

**37. Mungerholt, Skærum sg (VHM 1946/90-91).** 2 slebne, svære, tyndnakkede retøkser (type III). Fundet sammen.

**38. Lille Horslev, Skræm sg (sb. 36 - privateje i.s.).** 2 uslebne, svære tyndnakkede retøkser. Fundet ved pløjning. Man stødte på en flad sten, som hvilede på tre mindre. Under den flade sten stod de to økser ganske tæt med æggen nedad. Kun 4 meter derfra fandtes en tredje, lignende økse, også denne stående med æggen nedad og dækket af en flad sten, som hvilede på 3-4 andre.

Thisted amt

**39. Todbøl Mose, Kallerup sg (THY 3978, 3985-86, 3556, 4114 og 4225).** 6 uslebne, tyndnakkede retøkser (type III). Dele af splittet fund.

**40. Sundby, Sundby sg (sb 50 - privateje).** 4 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser (type IV). Fundet sammen ved dræning.

**41. Sundby, Sundby sg (sb. 49 - privateje).** 4 uslebne, svære tyndnakkede retøkser (type IV). Fundet samme ved dræning af lavt område.

**42. Selbjerg, Selbjerg sg (SMS Reff.I, 831-34).** 4 uslebne, tyndnakkede, svære retøkser (type IV - én mgl.). Fundet ved tørvegravning i en mose.

Ålborg amt

**43. Myrhøj, Strandby sg (privateje).** 1 sleben og 3 uslebne

tyndnakkede retøkser (type III/VI) og 2 flintplanker. Fundet sammen.

**44. Tøtrup, Sønderup sg (privateje).** 5 uslebne, svære, tyknakkede retøkser (type III/VI). Fundet sammen ved pløjning på lavtliggende mark.

**45. Knerborg, Biersted sg (sb 16a - privateje i.s.).** 2 slebne, svære, tyndnakket retøkse. Fundet sammen.

**46. Gunderstedgård, Gundersted sg (sb 78 - privateje i.s.).** 3 uslebne svære tyndnakkede retøkser. Fundet stående oprejst side om side.

Viborg

**47. Engedal, Daubjerg sg (sb 135 - NM A 5o.453-57).** 3 (evt. 4) svære, uslebne, tyndnakkede retøkser (type III/VI). De tre fundet ganske tæt ved hinanden, en fjerde sammestred.

**48. Højslev, Højslev sg (sb 147 -privateje i.s).** 2 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen ved grundudgravning.

**49. Vikjær, Fur sg (FUM 141).** 2 uslebne og 1 sleben, svær, tyndnakket retøkse (type VI). Fundet sammen i en mose.

**50. Borup Mose, Svostrup sg (FHM 3633).** 2 tyndbladede, uslebne tyndnakkede retøkser. Fundet sammen i mosen.

**51. Hesselbjerg, Gerning sg (NM A 34.988-89).** 2 svære, uslebne tyndnakkede retøkser (type VI). Fundet sammen i mosen.

**52. Hesselbjerg, Gerning sg (NM A 34.990-2).** 1 usleben, svær, tyndnakket retøkse (type VI) og 4 naturlige stk. flint. Fundet sammen på mosens bund.

**53. Ejskær Mose, Krejbjerg sg (SMS Reff.I:1-3).** 3 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser (type IV). Fundet sammen ved gravning i mose.

**54. Brunsgård, Lem sg (SMS Reff.I:534-37).** 4 svære, slebne, tyndnakkede retøkser (type IV). Fundet ved tørvegravning ved siden af hinanden i en mose.

**55. Kæmpegårdens Mark, Lem sg (SMS A 2o2-4).** 3 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser (type III/VI). Fundet ved dræningsarbejde.

Randers amt

**56. Knudsminde, Nødager sg (sb 2o9 - privateje i.s.).** 3

slebne, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen.

**57. Støvring, Støvring sg (FHM 903).** 4 svære, tyndnakkede uslebne retøkser (type III/VI). Votivfund.

**58. Avning, Avning sg (NM A 41.134-37).** 2 svære, uslebne, tyndnakkede retøkser (type IV og VI); 1 tyndbladet, tyndnakked retøkse (type b) og en dolkstav. Litt: K. Ebbesen 1992b.

Skanderborg amt

**59. Råballe Nygård, Linå sg (sb 169 - privateje i.s.).** 1 usleben, svær, tyndnakked retøkse og 1 flintplanke. Votivfund.

Vejle amt

**60. Glud, Glud sg (NM A 29.795-99).** 3 slebne og 1 usleben, svære retøkser (type III/VI). En sleben, tyndbladet, tyndnakked flintøkse (type b). Fundet sammen med en del flækker. De tre økser lå ved siden af hinanden, to andre over disse. Der sås en ring af en snes håndstore sten på stedet.

**61. Stenkær Mose, Rårup sg (FHM 5604).** 2 uslebne og 1 sleben tyndnakked retøkse (type IV). Samlet fund.

Ringkøbing amt

**62. Nr. Vogbjerg, Dejbjerg sg (sb 129 - i.s.).** 2 uslebne, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen ved dræningsarbejde.

**63. Karstoft, Skarrild sg (sb 92 - privateje i.s.).** 2 slebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen.

**64. S. Ravnsbæk, Lomborg sg (privateje i.s.).** 2 svære, tyndnakkede slebne retøkser. Votivfund.

**65. Nørreris, Venø sg (sb 14 - privateje i.s.).** 1 sleben og 1 usleben tyndnakked retøkse og 2 økseplanker. De er fundet i tørvejord, stående oprejst, tæt sammen.

**66. Møgelgård, Dybe sg (sb 7 - privateje i.s.).** 2 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. Votivfund.

Ribe amt

**67. Varming, Seem sg (sb 56 - privateje i.s.).** 2 uslebne, tyndnakkede retøkser. Fundet ved tørvegravning.

**68. Mejls, Varde lds (NM A 22.129-30).** 2 uslebne, svære,

tyndnakkede retøkser (type VI). Fundet sammen ved harvning, ikke langt fra Mejls-jættestuen.

Åbenrå amt

**69. Smedeby mark, Bov sg (privateje).** 1 svær, sleben tyndnakked retøkse (type III/VI). Fundet sammen med 3 andre.

**70. Elbjerg, Barsmark (Mus. Altona u. nr. i.s.).** 3 uslebne, svære tyndnakkede flintøkser. Depotfund.

Sønderborg amt

**71. Damager, Nordborg sg (privateje).** 5 svære, uslebne tyndnakkede retøkser (type VI). Fundet sammen.

TYSKLAND

Schleswig-Holstein

**72. Ahlhorn, Wildeshausen, Kr. Oldenburg (Mus. Oldenburg 309 og 800 i.s.).** 1 usleben svær, tyndnakked flintøkse og 1 buttet retmejsel. Fundet sammen i en mose, stående mellem to sten.

**73. Krieseby b. Rieseby, Kr. Eckernförde (K.S. u. nr. i.s.).** 2 slebne og 1 uslebne tyndnakkede svære retøkser. Depotfund.

**74. Grossenbrode Moor, Kr. Oldenburg (privateje i.s.).** 3 svære, uslebne tyndnakkede retøkser. Fundet tæt sammen i mosen.

**75. Doosenmoor, Einfeld, Kr. Rendsburg (K.S. 11.949).** 1 sleben, tyndnakked svær retøkse (type III/IV). Fundet sammen med en mejsel (mgl).

**76. Viehburg, Petersbürger Weg, Stadt Kiel (K.S. 14.422:a-b).** 2 slebne, svære tyndnakkede retøkser (type III/VI). Fundet sammen ved grundudgravning.

**77. Kappelen, Kr. Schleswig (K.S. 13.478:a-b).** 2 svære, slebne tyndnakkede retøkser (type III/VI). Fundet ved brøndgravning.

**78. "Morland", Segeberg-Probudorf, Kr. Segeberg (privateje i.s.).** 1 usleben og 2 slebne, svære, tyndnakkede retøkser og 1 sleben, buttet retmejsel. Depotfund.

**79. Krumstedt, Meldorf. Kr. S. Dithmarschen (K.S. 13.904).** 1 usleben, svær, tyndnakked retøkse (type III) og en tyndnakked grønstensøkse. Fundet sammen nogle fod

dybt i en hob kul.

**80. Eggebeck, Gem. Eggebeck, Kr. Schleswig, (K.S. 5409a-b).** 2 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser (type IV). Fundet sammen i mosen.

**81. Christinenthal Moor, Kr. Steinberg. (K.S. 5544).** 1 svær, usleben tyndnakket retøkse (type VI) og 1 sleben, buttet retmejsel, muligvis tildannet af en fragm. flintøkse.

**82. Pohldorf, Kr. Plön (privateje i.s.).** 2 svære, uslebne tyndnakkede retøkser. Fundet ved siden af hinanden.

**83. Plön, Kr. Plön (privateje i.s.).** 2 slebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet tæt ved siden af hinanden.

**84. Dersau, Kr. Plön (privateje i.s.).** 2 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. Fundet sammen, liggende vandret.

**85. Preetz, Kr. Plön (Mus. Plön 335:a-b).** 2 svære, uslebne, tyndnakkede retøkser (type IV). Fundet sammen i vådområde.

**86. Kalubne, Diekhof, Kr. Plön (Mus. Plön 1091: a-c).** 2 slebne, svære, tyndnakkede retøkser (type III/IV) og 1 sleben, tyndbladet, tyndnakket retøkse (type b).

Mecklenburg-Vorpommern

**87. Malchin, Kr. Malchin.** 2 slebne, svære tyndnakkede retøkser (type III/VI). 1 sleben, tyndbladet, tyndnakket retøkse. 1 tilhugget flintknold. U. Schoknecht 1986: 116 f, fig. 2.

**88. Alt Schwerin, Kr. Waren.** 2 slebne, tyndnakkede svære, retøkser (type III/VI). Fundet sammen ved jordarbejde. U. Schoknecht 1986: 164 f, fig. 1.

**89. Rostock, Kr. Rostock.** 2 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser. 1 flintknold. J. Becker 1940: 67 f (afb). - M. Rech 1977: nr. 61.

**90. Lancken-Granitz, Kr. Rügen.** 4 uslebne, svære tyndnakkede retøkser (type III/VI). Fundet på mosebund ved dræningsarbejde. F.-W. Furtmann 1978: 31 ff, fig. 1.

**91. Wustrow, Kr. Rügen.** 5 tyndnakkede flintøkser og et tragtbæger. W. Lampe 1991: 108, note 28.

**92. Gross-Woltersdorf, Kr. Wismar.** 4 uslebne, spidsnakkede retøkser. 1 sleben, tyndbladet, tyndnakket retøkse, 2 flintmejsler, den ene lavet af en fragm. dolkstav. 3 afslag. 9 knoglemejsler. 1 bredere benmejsel. 1 benredskab. 3 hjortetakstrykstokke. E. Schuldt 1963: t. 42-44. - M. Rech 1979: 104, nr. 105.

**93. Moeckow, Kr. Greifswald.** 3 uslebne, tyndnakkede flintøkser.

**94. Welzin, Kr. Wolgast.** 2 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser (type III/VI). Fundet ved pløjning i lavning. W. Lampe 1991: 105 f, fig. 3.

**95. Beckel, Kr. Stolp.** 6 uslebne, svære spidsnakkede retøkser. 1 flække og 5 afslag. W. Witt 1940: 173 f, t. 37. - M. Rech 1979: nr. 101.

Fra Dannau, Kr. Oldenburg, Tyskland (KS 16.341a-b) foreligger et depot fund af to svære, tyknakkede flintøkser af Bundsø-type: 1. Usleben, svær tyknakket retøkse (Bundsø-type). Øksen har flad, tildannet nakke og et nakkeindeks på 57. 28,3 cm l, æb 7,5 cm, ni 5,5 x 3,2 cm, stt 5,2/ 16,2 (4,1) cm, 1,52 kg. 2. Svær, tyknakket retøkse (Bundsø-type). Øksen har flad, tildannet nakke. Bredsiderne er totalslebne, æggen er opskærpet flere gange og viser brugsspor. Smalsiderne er uslebne og der er efterretouche på de lange kanter. 14,7 cm l, æb 6,7 cm, ni 4,0 x 2,6 cm, stt 3,5/ 9,5(2,6) cm. 470 gr. Økserne er fundet under en sten. Det er eneste depotfund i hele Østersø-området med flintøkser af Bundsø-type.

jf. tillige M. Rech 1979: nr. 66.

SVERIGE

Skåne

**96. Glumslöv, Glumslöv sn (GAM 5633-35).** 2 uslebne, svære, tyndnakkede flintøkser samt 1 økse, der kun er sleben på den ene bredside (type III/VI). Depotfund, fundet ved rørlægning gennem en lav mark.

**97. Grödorp, Grödorp sn (Simrishamn 799-805 og 744).** 4 uslebne, tyndnakkede retøkse ses (type III/IV). Alle økserne er fundet sammen, stående oprejst.

**98. Vallåkra, Kvistofta sn (SHM 13.622a: 12-13).** 1 sleben og 1 usleben, svær, tyndnakket retøkse (type III/VI). Fundet sammen med en tredje økse i alkæret.

**99. Bohmanshoyar, Mellangrefvie sn (LUHM 23.073:a-c).** 3 slebne, tyndbladede, tyndnakkede retøkser (type b).

**100. Korsavad, Simrishamn Stadsågor (Simrishamn 7471:1-9).** 8 uslebne, svære, tyndnakkede retøkser (type



III) og 1 stykke flint. Fundet sammen i mosejord, lige under overfladen.

#### Halland

**101. Elfsåker sn (SHM 13.296 i.s.).** 2 uslebne, tyndnakkede retøkser. Fundet ca 1,5 m dybt i en bakke.

**102. Våretorp, Rennelöfs sn (SHM 10.708).** 1 usleben tyndnakkede retøkse (type III/VI) samt fragm. af sleben tyndnakkede retøkse, sekundært omdannet til spidsnakkede økse.

**103. Ved Kirken, Älvsåker sn (SHM 13.296:1-2).** 2 uslebne, tyndnakkede retøkser (type IV ell. VI).

**104. Lisbro, Falkenberg sn (GAM 45.556-57).** 2 slebne, svære, spidsnakkede flintøkser (type 3). Depotfund.

#### Småland

**105. Årkult Blomstermula, Ålem sn (privateje i.s.).** 2 svære, slebne tyndnakkede retøkser.

#### Bohuslän

**106. Leby, Tegneby sn (GAM 47.638-42).** 1 svær, sleben og 2 uslebne retøkser af flint samt 2 grønstensøkser. Depotfund.

#### Östergötland

**107. Glyttinge by, Kärna s:n (GAM 6480-81).** 1 sleben og 1 usleben tyndnakkede svære retøkser af flint (type III/VI). Fundet sammen.

#### Västergötland

**108. Islanda, Hörna s:n (SHM 7664:2).** 1 sleben, svær, tyndnakkede flintøkse (type III). Fundet sammen med lign. ca 1,0 m dybt i en lergrav.

**109. Skötning Prästgård, Luttra s:n (SHM 4840: 9-11).** 1 sleben og 1 usleben tyndnakkede retøkse af flint. Fundet sammen i en mose.

Et depotfund fra en mose ved Skötning Prästgård, Luttra sn, Västergötland Det er indgået sammem med H. Werners samling (SHM 4840: 9-11) og bestod af 3 økser. Kun 2 af økserne kan findes: En stor, usleben tyndnakkede retøkse (30,3 cm l, æb 9,5 cm, stt 4,9 cm, 2,455 kg). Før

nedlæggelsen er øksenakken afhugget, så øksen nærmest er blevet tyknakkede. - En svær, tyndnakkede retøkse (type IV ell. VI); totalsleben på alle fire sider og nakken, som er tildannet stump. Øksens æg er sekundært tilhugget og sleben som hulæg. 17,9 cm l, æb 6,0 cm, ni 5,3 x 1,9 cm, stt 3,0/ 9,5 cm, stbr 6,3/ 6,0 cm. 0,41 kg. Fundet må opfattes som er såkaldt skrotdepot og dateres til yngre-neolitisk tid.

jf. tillige L. Blomqvist 1990: 37 f.

#### Södermanland

**110. Stångerö, Turingen.** 5 tyndnakkede flintøkser. Depotfund. - A. Enqvist 1925: fig. 3.

#### Närke

**111. Holstorp, Tysslinge s:n (SHM 11.898).** 2 svære, slebne, tyndnakkede retøkser (type III) og et forarbejde af grønsten. Depotfund. S. Linqvist 1932: 80, fig. 50.

#### NORGE

**112. Østre Disen, Ø. Aker, Oslo (C 27.670).** 2 slebne, svære, tyndnakkede retøkser (type IV). 1 ægfragm. og 1 stk flint (5,1 kg). B. Hougen 1946: 199 ff.

**113. Grimkelsrud, Fenstad sg, Nes pg, Romerike, Akerhus (C 229.109a-b).** 2 svære, slebne, tyndnakkede retøkser (type III/VI). Fundet i den opkastede jord fra en kloakgrøft.

**114. Ek, Onsøy, Østfold (C 1097-98).** 2 uslebne, svære, tyndnakkede flintøkser (type VI). Depotfund. - E. Hin-sch 1951-53: 24 f, fig. 4.

**115. Hafslund, Skjebjerg, Østfold (C 28.624: a-b).** 1 stærkt opskærpet og brugt, sleben svær tyndnakkede retøkse og ét ægfragm. af tyndnakkede retøkse. Fundet liggende tæt ved siden af hinanden under en sten.

**116. Krogvoll, Strand sg og pgd, Stavanger. (Stavanger 8070).** 1 sleben, svær, tyndnakkede retøkse (type III/VI). 1 skraber og 5 afslag. Depotfund.

Fundet fra Julplassen (E. Hinsch 1951-53: no 3) må udgå, da stykkerne har forskellig patina.

## Litteratur:

- A. Akalu og P. Stjernqvist 1988: To what Extent are Ethnographic Analogies useful for the Reconstruction of Prehistoric Exchange. *B. Hårdh et alii (ed.)* 1988:5-13.
- O. Almgren 1910: Stenåldersminnen i Hälsingborgstrakten. *Svenska Turistföreningens Årsskrift* 1910:61ff.
- S. Alsaker 1987: *Bømlo - Steinalderens råstoffsentrum på Sørvestlandet*. Bergen 1987.
- A.J. Ammerman og W. Andrefsky 1982: Reduction Sequences and the Exchange of Obsidian in Neolithic Calabria. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.)* 1982:149-72.
- J.A. Andersbjörk 1932: Västergötlands megalitgravar. *Västergötlands Fornminnesförenings Tidsskrift* 4,5, 1932:5-38.
- N.H. Andersen 1980: Sarup. Befæstede neolitiske anlæg og deres baggrund. *Kuml* 1980:63-104
- N.H. Andersen 1988: *Sarup*. Århus 1988.
- N.H. Andersen 1988a: The Neolithic Causewayed Enclosures at Sarup on South-West Funen, Denmark. *C. Burgess (ed)*, 1988:337-62.
- H. Arbman 1954: Hallands forntid. *Hallands Historia I*. Halmstad 1954.
- T. J. Arne 1909: Stenåldersundersökningar. *Fornvännen* 1909:86-108.
- T.J. Arne 1923: De arkeologiska Undersökningerna i Sydhalland, sommaren 1923. *Vetenskaps-societetet i Lund* 1923:95 ff.
- T.J. Arne 1923a: Avrättningsplatsen vid Alvastra - en stenåldersgrav. *Fornvännen* 1923:81-84.
- T.J. Arne 1924: Avrättningsplatsen vid Alvastra - en stenåldersgrav. *Fornvännen* 1924:101-5.
- V. Arnold 1978-79: Zu einigen Depotfunde mit Flintbeilen aus dem jüngeren Neolithikums Schleswig-Holsteins. *Kölner Jahrbuch* 1978/79:54-60.
- A. Bagge 1933: En stenåldersfotskål från Orust. *Bohusläns Fornminnes- och Hembygdsförbunds Årsbok. Vikarvet* 1933:16- 23.
- A. Bagge 1934: Den äldre megalitkeramiken i Bohusläns stenkammergravar. *Ekholm-Festskrift* 1934.
- A. Bagge 1952: Gånggriften vid Örenäs. *Arkeologiska Forskningar och Fynd*. Lund 1952:427 ff.
- A. Bagge og L. Kaelas 1950-52: *Die Funde aus Dolmen und Ganggräbern in Schonen*. I-II. Stockholm. 1950 og 1952.
- T.S. Bartholin 1978: Alvastra piledwelling: Tree Studies. *Fornvännen* 1978:213-19
- C.J. Becker 1950: *Nordens Guld*. Randers 1950.
- C.J. Becker 1959: Flint mines in Neolithic Denmark. *Antiquity* 33, 1959:87-92.
- C.J. Becker og G. Weissgerber 1980: Dänemark. G. Weissgerber (ed). *5000 Jahre Feuersteinbergbau*. Bochum 1980.
- J. Becker 1940: Ein steinzeitliche Hortfund aus Rostock. *Mitt. d. Vorgeschich. Sem. Univers. Greifswald* 11-12, 1940:67-69.
- J. Berggren 1807: *Monumenta Lapidaria quæ in Scania extant Gigantia*. Lund 1807.
- R.L. Bettinger 1982: Aboriginal Exchange and Territoriality in Owen Valley, California. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.)* 1982:103-25.
- L. Blomqvist 1987: Nya rön om gånggrifterna. *Falbygden* 1987:40-43.
- L. Blomqvist 1988: Gånggrifterna på Falbygden. *Falbygden* 1988:56-75.
- L. Blomqvist 1989: *Megalitgravarna i Sverige*. Stockholm. 1989.
- L. Blomqvist 1989a: *Neolitikum*. Stockholm. 1989.
- L. Blomqvist 1989b: Varför byggdes över 200 gånggrifter på Falbygden? *Falbygden* 43, 1989:25 - 61
- L. Blomqvist 1989c: *Om arkeologisk metod*. Falköping. 1989.
- L. Blomqvist 1990: *Neolitiska föremål från Västra Götaland. Katalog*. Falköping 1990.
- L. Blomqvist 1990a: *Neolitisk Atlas över Västra Götaland*. Falköping. 1990.
- L. Blomqvist 1991: *Stenåldersgeometri*. Nyköping 1991.

- L. Blomqvist 1992: *Neolitikum på Gotland. Problem och konsekvenser*. Falköping 1992.
- L. og Å. Blomqvist 1987: Fund och förvåning. *Falbygden* 1987:27-39.
- L. og Å. Blomqvist 1988: Dateringarna från gånggrifter i Gökhemms sn. *Falbygden* 1988:56-80.
- H. Browall 1986: *Alvastra pålbyggnad. Social och ekonomisk bas*. Stockholm. 1986.
- H. Browall 1991: Om förhållandet mellan trattbäckerkultur och gropkeramisk kultur. H. Browall et alii (ed.) 1991: *Västsvenska Stenåldersstudier*. Göteborg 1991.
- M. Bruzelius 1822: Nordiska Fornlemningar från Skåne. *IDUNA* 7, 1822:267 ff.
- N.G. Bruzelius 1850: *Beskrifning öfver Fornsaker funna i Skåne, jemte inledende anmärkningar öfver Svenska Antiquiteter i allmänhet*. Lund 1850.
- N.G. Bruzelius 1853-60: *Svenska Fornlämningar aftecknade och Beskrifna 1-2*. Lund 1853-60.
- N.G. Bruzelius 1974: Arkeologisk Beskrifning öfver Bara härad. *Bidrag till Bara härads beskrivning*. 11. Lund 1974.
- G. Burenhult 1973: *En långddös vid Hindby Mosse*. Malmöfynd 2. Malmö 1973.
- G. Burenhult 1981: *Stenåldersbilder*. Höganäs 1981.
- G. Burenhult 1991: *Arkeologi i Sverige 1-3*. Stockholm. 1991.
- C. Burgess (ed.) 1988: *Enclosures and Defences in the Neolithic of Western Europe*. BAR 403. Oxford 1988.
- L. Bägerfeldt se L. Blomqvist.
- L. Cederschiöld 1950: En hålegged yxa av Kristianstad-flinta. *Fornvännen* 1950:363-64.
- L. Cederschiöld 1953: Om bärnstensfynden från Vartofta härad i Västergötland. *Fornvännen* 1953:211-15.
- K.C. Chang 1958: Study of the Neolithic Social Grouping: Examples from the New World. *American Antiquity* 1958.
- J. Chappel 1966: Stone Axe Factories in the Highlands of East New Guinea. *Proceedings of the Prehistoric Society* 32, 1966:96-121.
- T.H. Charlton 1984: Production and Exchange: Variables in the Evolution of a Civilisation. *K.G. Hirth (ed.) 1984:17-42*.
- T.H. Mck Clough og W.A. Cummins (ed.) 1979: *Stone Axe Studies*. London 1979.
- S. Cook 1966: The obsolete antimarket mentality: a critique of the substantive approach to economic anthropology. *American Antiquity* 68, 1966:323-45.
- C. Cullberg 1960: Keramikfyndet från Lillegården, Karleby sn. *Falbygden* 1960:223 ff.
- C. Cullberg 1961: Några problem kring en megalitgrav, Falköping Västra socken no 20. *Fornvännen* 1961:225-36
- C. Cullberg 1963: *Megalitgraven i Rössberga*. Stockholm. 1963.
- C. Cullberg 1975: Stenåldersboplatser i Västergötland. *Västergötlands Fornminnesföreningens Tidskrift* 6,10, 1975- 76, 1975:43-84.
- C. Cullberg et alii 1978: Udvekslingssystemer i Nordens forhistorie. I. *Förtryck av mötesföredrag. XV nordiska arkeologmötet*. Stockholm. 1978.
- G. Dalton 1961: Economic theory and primitive Society. *American Antiquity* 63, 1961:1-15 (svensk udgave i Gerholm 1971).
- G. Dalton 1969: Theoretical Issues in Economic Anthropology. *Current Anthropology* X, 1969:63-80.
- G. Dalton 1971: Ekonomisk teori och primitiva samhällen. *T. Gerholm (ed.) 1971:47-84*.
- G. Dalton 1977: Aboriginal Economies in Stateless Societies. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.) 1977:191-212*.
- E. During 1983: Stenålder eller medeltid i Alvastra? *Fornvännen* 1983:176-87.
- K. Düwek et alii (ed.) 1985: *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. I*. Göttingen 1985.
- T.K. Earle 1977: A reappraisal of redistribution: Complex Hawaiian Chiefdoms. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.) 1977:213-29*.
- T.K. Earle 1982: Prehistoric Economies and the Archaeology of Exchange. *T.K. Earle og J.E. Ericson (ed.) 1982:1-12*.

- T.K. Earle og J.E. Ericson 1977: Exchange Systems in Archaeological Perspective. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.)* 1977:3-14.
- T.K. Earle og J.E. Ericson (ed.) 1977: *Exchange Systems in Prehistory*. New York 1977.
- T. K. Earle og J.E. Ericson (ed.) 1982: *Contexts for prehistoric Exchange*. New York 1982.
- K. Ebbesen 1969-70: Lerkar på rejse. *Historisk Samfund for Præstø Amt. Aarbog* 1969-70:211-19.
- K. Ebbesen 1975: *Die jüngere Trichterbecherkultur auf den dänischen Inseln*. København 1975.
- K. Ebbesen 1978: *Tragtbecherkultur i Nordjylland*. København 1978.
- K. Ebbesen 1980a: Flintafslag som offer.- *Kuml* 1980:147-57.
- K. Ebbesen 1980b: To stenøkser fra Stågerup, Ollerup sogn. *Årbog for Svendborg og Omegns Museum* 1980:5-12.
- K. Ebbesen 1980c: Die Silexbeil-Depots Südschandinaviens und Ihre Verbreitung. *Bochum-symposium* 1980:299 - 303.
- K. Ebbesen 1981: Bondestenalderens mejseldepoter. *Harja* 1981.
- K. Ebbesen 1983: Et offerfund fra Lomborg. *Hardsyssels Årbog* 1983:117-22.
- K. Ebbesen 1985: Bornholm dysser og jættestuer. *Bornholmske Samlinger* 1985:175-221.
- K. Ebbesen 1987: Tidligneolitiske tapkøller. *Aarbøger* 1987:7-26.
- K. Ebbesen 1991: *Den ældste Danmarkshistorie. Tiden indtil år 725*. København 1991.
- K. Ebbesen 1994: Tragtbecherkulturens dolkstave. *Aarbøger* 1992:103-136
- K. Ebbesen 1995: Die nordischen Bernsteinhorte der Trichterbecherkultur. *Prähistorische Zeitschrift*, bd 70:32-89.
- K. Ebbesen in press a: En højgruppe ved Kvindvad.
- K. Ebbesen in press b: *The Battle Axe Period*.
- E. Ekhoﬀ 1880: Qville Härads fasta fornlemningar. *Bidrag till kännedomen om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia I*, 1880:117-92.
- E. Ekhoﬀ 1888: Bohusläns fasta fornlemningar från hednatiden. *Bidrag till kännedomen om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia IV*. 1888:297-372.
- B. Engström 1927: *Fornlämningar och Fynd från förhistorisk tid i Bara Härad*. Lund 1927.
- A. Enqvist 1919: Dös vid Brattås, Röra sn, Orust. *RIG* 1919:145-6.
- A. Engqvist 1922: *Stenåldersbebyggelsen på Orust och Tjörn*. Uppsala 1922.
- A. Enqvist 1925: Två fynd från stenåldern i Turinge. *Bygden - Årsskrift utgiv. av Östra Södermanlands kulturhistoriska förening i Södertälje*. 1925:96-100.
- J.E. Ericson 1977: Egalitarian Exchange Systems in California. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.)* 1977:109-26.
- J.E. Ericson 1981: *Exchange and Production Systems in Californian Prehistory*. BAR 110. Oxford 1981.
- J.E. Ericson 1982: Production for Obsidian Exchange in California. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.)* 1982:129-48.
- J.E. Ericson og B.A. Purdy (ed.) 1984: *Prehistoric Quarries and Lithic Production*. Cambridge 1984.
- G.v. Euler 1981: Fornlämningar i Vartofta-Åsaka socken. *Falbygden* 1981:44-56.
- G.v. Euler 1982: Fornlämningar och Fynd på Östra Falbygden. *Falbygden* 1982:44-72.
- R. Firth (ed.) 1970: *Themes in economic Anthropology*. London 1970.
- J.E. Forssander 1933: *Die schwedische Bootaxtkultur und ihre kontinentaleuropäischen Voraussetzungen*. Lund 1933.
- J.E. Forssander 1936: Skånsk megalitkeramik och kontinentaleuropäisk Stenålder. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1936:176 ff.
- J.E. Forssander 1936a: *Die ostskandinavische Norden während der ältesten Metalzeit Europas*. Lund 1936.
- Å. Fredsjö 1965: Bohusläns dösar. *Bohusläns Hembygdsförbunds Årsskrift* 1965:18 ff.
- R.E. Fry (ed.) 1980: *Models and Methods in Regional Exchange*. SAA Papers 1. Washington 1980.

- O. Frödin 1910: En svensk pålbyggnad från stenåldern. *Fornvännen* 1910:29-77.
- O. Frödin 1911: Stenåldern. *Bidrag till Kännedomen om Göteborg och Bohusläns Fornminnen och Historia* 8, 1911.
- O. Frödin 1918: Från det medeltida Alvastra. *Fornvännen* 1918:105-98.
- O. Frödin 1923: Avrättningsplatsen vid Alvastra - en stenåldersgrav. Ett Genmål. *Fornvännen* 1923:183-200.
- F.-W. Furthmann 1978: Zwei neolithische Horte von Rügen. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg, Jahrbuch* 1978:31-36.
- C.M. Fürst 1911: Skelettresterna från en dös vid Slutarp, Kinneveds sn, Frökinds hd, Västergötland. *Fornvännen* 1911:140-3
- T. Gerholm (ed.) 1971: *Prolog till en marxistisk antropologi*. Stockholm. 1971.
- M. Godelier 1971: *Ekonomisk antropologi*. Stockholm. 1971.
- F. Hansen 1918: En offerplats från stenåldern. *Från Lunds Universitets historiska Museum*, 1918:69 ff.
- F. Hansen 1918a: *Bidrag till kännedomen om äldre megalitkeramikken i Skåne och Danmark*. Lund 1918.
- F. Hansen 1920: Grafkulle inneslutande gånggrift i Höj socken. *Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse* 1919-20, 1920:17-24.
- F. Hansen 1923: Gånggriftundersökningar i Harjäger härad. *Historisk Tidskrift för Skåneland* 5, 1923:267 ff.
- F. Hansen 1930: Gånggriften i Storegården i Barsebäck. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1930:54 ff.
- F. Hansen 1930-31: En nyfunnen dös i Skåne. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1930- 31:63 ff.
- F. Hansen 1938: *Stenåldersproblem I*. Lund 1938.
- K. Hastrup og J. Ovesen 1980: *Etnografisk grundbog*. København 1980.
- C.A. Hellman 1963: Västergötlands Gånggrifter. *Falbygden* 18, 1963:65-74.
- G. Henriksson 1989: De västgötska gånggrifternes samband med solkult. *Falbygden* 43, 1989:62-88.
- B.E. Hildebrand 1863: Berättelse om antiqvariska undersökningar i Vestergötland år 1863, *Antikvarisk Tidskrift för Sverige* I, 1863:255-85.
- H.H.Hildebrand 1874: *Folkens tro om sina Döda*. Stockholm. 1874.
- C.G.G. Hilffeling 1940: Anmärkningar uti Antiquiteten. *Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift* 1940:70-80.
- E. Hinsch 1951-53: Traktbegerkultur-Megalitkultur. *Universitetets Oldsaksamlings Årbok* 1951-53:10 ff.
- K. Hirsch og D. Liversage 1987: Ravforarbejdning fra yngre stenalder. *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* 1987:193-200.
- K.G. Hirth (ed.) 1984: *Trade and Exchange in Early Mesoamerica*. Albuquerque 1984.
- I. Hodder (ed.) 1978: *The Spatial Organisation of Culture*. London 1978.
- I. Hodder 1982: Toward a Contextual Approach to Prehistoric Exchange. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.)* 1982:199-211.
- I. Hodder 1986: *Reading the Past*. Cambridge 1986.
- I. Hodder og C. Orton 1976: *Spatial analysis in archaeology*. Cambridge 1976.
- N.O. Holst 1909: En skånsk Långdös. *Fornvännen*. 1909:195-8.
- B. Hougen 1946: Disenfunnet:Et dyssetids votivfund fra Østra Aker. *Viking* 1946:199-206.
- I. Hughes 1977: *New Guinea Stone Age Trade*. Terra Australis 3. Canberra 1977.
- B. Hulthén og S. Welinder 1981: *A Stone Age Economy*. Stockholm 1981.
- F. Højlund 1979: Stenøkser i Ny Guineas højland. *Museet i Viborg* 5, 1979:31-48.
- B. Hårdh 1981/82: The megalithic Grave Area around the Lödde- Kävlinge River. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1981-82:26-47.
- B. Hårdh 1986: *Ceramic decoration and social Organsation*. Scripta Minora. Lund 1986.
- B. Hårdh 1988: Coastal Connections in the Scanian Middle Neolithic. *B. Hårdh et alii (ed)*, 1988.



- B. Hårdh 1989/90: Annehill at Kävlinge. New Studies of a Double Passage Grave in Scania. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1989/90:48-72.
- B. Hårdh 1990: *Patterns of Deposition and Settlements*. Scripta minora. Lund 1990.
- B. Hårdh et alii ed. 1988: *Trade and Exchange in Prehistory*. Lund 1988.
- B. Hårdh og C. Roslund 1991: Passage Graves and the Passage of the Moon. *K. Jennbert et alii (ed) 1991:35-43*.
- M. Jahn 1956: *Gab es in der vorgeschichtlicher Zeit bereits einen Handel?* Berlin 1956.
- G. Janzon 1974: *Gotlands mellanneolitiska gravar*. Stockholm 1974.
- G. Janzon 1984: A Megalithic Grave at Alvastra in Östergötland. G. Burenhult (ed.), *The Archaeology of Corrowmore* 1984:361-66.
- K. Jennbert et alii ed. 1991: *Regions and reflections*. Lund 1991.
- J. Jensen 1982: *Nordens guld*. København 1982.
- M. Jonsäter 1975: Gånggriften vid Sjöbol, Lyse sn, Bohuslän. *Fornvännen* 1975:138-43.
- L. Kaelas 1952: En klockbägerpilspets från Fjärrestads gånggriften i Skåne. *Fornvännen* 1952:165-75.
- L. Kaelas 1953: *Den äldre megalitkeramikken under mellanneolitikum i Sverige*. Antikvariska Studier V. Stockholm 1953.
- L. Kaelas 1956: Dolmen und Ganggräber in Schweden. *Offa* 15, 1956:5-24.
- L. Kaelas 1962: Stenkammergravar i Sverige och deres europeiska bakgrund. *Proxima Thule* 1962:26-40.
- L. Kaelas 1962-63: Stenkammargravarna på Sotenäset och Stängenäset. *Bohusläns Fornminnes- och Hembygdsförbunds Årsbok. Vikarvet* 1962-63:12-27.
- L. Kaelas 1966: The Megalithic Tombs in South Scandinavia - Migration or Cultural Influence?. *Palaeohistoria* XII, 1966:287-333.
- U. Köhler 1985: Formen des Handels in ethnologischer Sicht. *K. Düwek (ed.) 1985:13-55*.
- K. Langenheim 1935: *Die Tonware der Riesensteingräber in Schleswig-Holstein*. Neumünster 1935.
- W. Lampe 1991: Neue Flint- und Felsgesteinhorte aus den Kreisen Stralsund, Rügen und Wolgast. *Ausgrabungen und Funde* 36, 1991.
- L. Larsson 1974: Rapport från Fjälkinge. *Ale* 1974,2:38-41.
- L. Larsson 1981-82: A causewayed enclosure and a site with Valby pottery at Stävie, Western Scania. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1981-82:65-107.
- E.E. LeClair 1962: Economic theory and economic anthropology. *American Antiquity* 1962.
- J.G. Liljegren 1830: *Strödda anteckningar om Fynd i Svensk Jord*. Kungl. Vitterhetshistorie och Antiquitetens akademis Handlingar 13, 1830:153-278.
- J.G. Liljegren og C.G. Brunius 1823: *Nordiska Fornlemningar I-II*. Stockholm 1823.
- S. Lindqvist 1911: Två västgötska grafbyggnader från stenåldern. *Fornvännen* 1911:126-40.
- S. Lindqvist 1932: Från Nerikes sten- och bronsålder. *Meddelanden från Föreningen Örebro Läns Museum* V, 1932.
- E. Lindälv 1962: Stenkammergravar i norra Halland. *Halland* 45, 1962:63-96.
- E. Lindälv 1967: *Fornfynd och fornminnen i norra Halland*. Stockholm 1967.
- C. v. Linné 1747: *Västgöta resa*. Stockholm 1747. Nytryk 1956.
- N. Lithberg 1914: *Gotlands Stenålder*. Stockholm 1914.
- L. Lundberg 1968: Är gånggriften i Tolarp, Snöstorp sn, fel restaurerad? *Halland* 1968:34-35.
- K. Lunden 1972: *Økonomi og samfunn*. Oslo 1972.
- E. Lönnroth 1963: *Bohusläns Historia*. Stockholm 1963.
- T. Madsen 1988: Causewayed Enclosures in South Scandinavia. *C. Burgess (ed.) 1988:301-36*.
- T. Madsen 1982: Settlement Systems of Early Agricultural Societies in East Jutland, Denmark: A Regional Study of Change. *Journal of Anthropological Archaeology* 1, 1982.

- G. Mandt 1988: *Gudene til ære*. Arkeologiske skrifter fra Historisk Museum 4. Bergen 1988:262-76.
- M. Malmer 1962: *Jungneolithische Studien*. Lund 1962.
- M. Malmer 1978: Forskningsprojektet Alvastra pålbyggnad. *Fornvännen* 1978:149-58.
- M. Malmer 1984: On the social function of Pile Dwellings and Megaliths. G. Burenhult (ed), *The archaeology of Corrowmore*. 1984:371-75.
- T. Mathiasen 1934: Flinthandel i Stenalderen. *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* 1934:18-22.
- E. Mikkelsen 1989: *Fra jeger til bonde*. Oslo 1989.
- C.A. Moberg og U. Olsson 1973: *Ekonomisk historisk början*. Stockholm 1973.
- O. Montelius 1877-80: Den förhistoriska fornforskningen i Sverige under åren 1878 och 1879. *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* IV, 1877-80:148-80.
- O. Montelius 1881-83: Den förhistoriska fornforskningen i Sverige under åren 1880 och 1881. *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* V, 1881-83:1-52.
- O. Montelius 1885-87: Den förhistoriska fornforskningen i Sverige under åren 1882-84. *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* 6, 1885-87:27-102.
- O. Montelius 1905: Orienten och Europa. *Antikvarisk Tidskrift för Sverige* 13, 1905:1-252. Stockholm 1905.
- O. Montelius 1917: *Minnen från vår forntid*. Stockholm 1917.
- O. Montelius 1919: *Vår Forntid*. Stockholm 1919.
- M. Nash 1966: *Primitive and Peasant Economic Systems*. San Francisco 1966.
- P.O.Nielsen 1977: Die Flintbeile der frühen Trichterbecherkultur in Dänemark. *Acta Archaeologica* 48, 1977:61-138.
- J. Nihlén 1927: *Gotlands Stenåldersboplatser*. Stockholm 1927.
- S. Nilsson 1822: Nordiska Fornlemningar från Skåne. *IDUNA* 9, 1822:285-333.
- S. Nilsson 1866: *Skandinaviska Nordens Ur-invånare I-III*. Lund 1838-43. 2. udg. 1866
- E. Nylén et alii: Gotland and the Funnel Beaker Culture. *Striae* 1982:29-34.
- A. Oldeberg 1952: *Studien über die schwedische Bootaxtkultur*. Stockholm 1952.
- P. Persson og K.-G. Sjögren 2001: *Falbygdens gånggrifter*. GOTARC C:34, Göteborg.
- R. Petre og B. Salomonsson 1967: Gånggriften i Hög. *Ale* 1967:5.
- R. Pittioni 1985: Über Handel im Neolithikum und in der Bronzezeit Europas. *K. Düwek (ed.)* 1985:127-80.
- F. Plog 1977: Modeling economic Exchange. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.)* 1977:127-40.
- K. Polanyi 1968: G. Dalton (ed). *Primitive, Archaic and Modern Economies. Essays of Karl Polanyi*. New York 1968.
- RAS (ed.) 1987: *Danmarks længste udgravning*. København 1987.
- M. Rech 1979: *Studien zu Depotfunden der Trichterbecher- und Einzelgrabkultur des Nordens*. Neumünster 1979.
- C. Renfrew et alii 1965: Obsidian in the Aegean. *Annual of the British School at Athens* 60, 1965:225-47.
- C. Renfrew 1969: Trade and Culture Progress in European Prehistory. *Current Anthropology* X, 1969:151-60.
- C. Renfrew 1972: *The Emergence of Civilisation*. London 1972.
- C. Renfrew 1977: Alternative Models for Exchange and Spatial Distribution. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.)* 1977:71-90.
- F. Rieck og O. Crumlin-Petersen 1988: *Både fra Danmarks oldtid*. København 1988.
- E. Rudebeck 1986: *Ängdala. Flintgruvor från yngre Stenåldern, S. Sallerup. Utgrävningar 1977-81*. Malmö 1986.
- O. Rydbeck 1932: Stenkammargravar i Barsebäck. *Arkeologiska Studier tillägnade H K H Kronprins Adolf*. Stockholm 1932:28 ff.



- O. Rydbeck 1938: Några Bidrag till kännedomen om skånsk megalitkeramik. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1938:146 ff.
- O. Rydbeck 1939: Fornminnen i Villands Härad. *Skånes hembygdsbok* 1939:3-20.
- M. Sahlins 1968: *Tribesmen*. New Jersey 1968.
- M. Sahlins 1974: *Stone Age Economies*. London 1974.
- K.E. Sahlström 1915: Förteckning öfver Skaraborgs läns stenaldersgravar. *Västergötlands fornminnesföreningens Tidskrift* 3, 7-8. Skara 1915.
- K.E. Sahlström 1915a: *Om Västergötlands Stenåldersbebyggelse*. Stockholm 1915.
- K.E. Sahlström 1931-32: *Gudhem härads fornminnen*. Skövde 1932.
- K.E. Sahlström 1935: Väglederna inom den västgötska gånggriftbygden. *Västergötlands Fornminnesföreningens Tidskrift* 1935:5-31.
- K.E. Sahlström 1939: *Valle härads fornminnen*. Skövde 1939.
- K.E. Sahlström 1954: De senaste Gånggriftsrestaureringarna i Falköping. *Falbygden* 9, 1954:33-52.
- W.T. Sanders 1984: Formative Exchange Systems. Comments. *K.G. Hirth (ed.) 1984:275-302*.
- R.S. Santhy 1984: Obsidian Exchange, Economic Stratification, and the Evolution of Complex Society in the Basin of Mexico. *K.G. Hirth (ed.) 1984:43-86*.
- R. Schild 1976: Flint mining and Trade in polish Prehistory as seen from perspective of the chocolate Flint of Central Poland. A Second Approach. *A.A.C.* 16, 1976:147 ff.
- U. Schoknecht 1986: Flintbeildepots aus Alt Schwerin. *Ausgrabungen und Funde* 31, 1986:114-8.
- P.O. Schovsbo 1987: *Oldtidens vogne i Norden*. Frederikshavn 1987.
- E. Schuldt 1963: *Technik der Steinzeit*. Schwerin 1963.
- E. Schuldt 1973: Der Bernstein im Neolithikum Mecklenburgs. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg, Jahrbuch* 1973:99-120.
- A. Serner 1938: *On "Dyss" Burial and Beliefs about the Dead during the Stone Age with special regard to South Scandinavia*. Lund 1938.
- E.L. Service 1971: *Primitive social Organisation*. New York 1971.
- N.H. Sjöborg 1797: *Inledning til kännedom af fäderneslandets Antiquiteter*. Lund 1797.
- N.H. Sjöborg 1815: *Försök till en Nomenklatur för nordiska Fornlemningar*. Stockholm 1815.
- K.G. Sjögren 1987: Gånggrifter med keramikoffer i Falbygden. *Falbygden* 1987:35-37.
- K.-G. Sjögren og C. Heiman 1987: Falbygdens Gånggrifter. *Populär Arkeologi* 1987,5.
- B. Smedberg 1975: Vägar på Falbygden under gånggrifttiden. *Falbygden* 29, 1975:89-94.
- M.W. Spence 1982: The Social Context of Production and Exchange. *K.T. Earle og J.E. Ericson (ed.) 1982:173-93*.
- M. Stenberger 1943: *Das Grabfeld von Västerbjers auf Gotland*. Stockholm 1943.
- B. Stjernqvist 1949: En nyfunnen raserad gånggrift i Gråmanstorp, Klippan socken. *Skånes Hembygdförbunds Årsbok* 1949:1-17.
- B. Stjernqvist 1966: *Models of commercial diffusion in prehistoric Times*. Scripta Minora 1965-66. Lund 1966.
- M. Strömberg 1947: Three Late-neolithic Graves in east Skåne. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1947:137-60.
- M. Strömberg 1968: *Der dolmen Trollasten in St. Köpinge*. Lund 1968.
- M. Strömberg 1971: *Die Megalithgräber von Hagestad*. Lund 1971.
- M. Strömberg 1971a: *Gånggriften i Tågarp, Ö. Tommarp*. Simrishamn 1971.
- M. Strömberg 1971/72: Das Ganggrab in Ingelstorp. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1971/72:39-1o6.
- T. Sulimirski 1960: Remarks concerning the Distribution of some Varieties of Flint in Poland. *Swiatowit* 23, 1960:281-307.

- H. Svensson 1980: Fornlämningar och Fynd i Marka socken. *Falbygden* 1980:49-64.
- I. Särllvik 1965: Undersökningar av en dös i Jörlanda. *Bohusläns hembygdsförbunds Årsskrift* 1965:19 ff
- H. Thorbert 1947: Stenåldersboplatser i Vramsåens Vattenområde. *Skånes Hembygdsförbunds Årsbok* 1947:11-29.
- H. Thorbert 1950: Stenåldersboplatser och Ålbodar på dem gamla Sytranvallen inom Gärdshärad. *Skånes Hembygdsförbunds Årsbok* 1950:1-14.
- R. Torrence 1984: Monopoly or direct access? Industrial organisation at the Melos obsidian Quarries. *J.E. Ericson og Purdy (ed.) 1984:49-64.*
- R. Torrence 1986: *Production and Exchange of Stone Tools*. Cambridge 1986.
- J. Tuneld 1934: *Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624*. Lund 1934.
- C. Wallin 1951: *Gravskik och gravtradition i sydöstra Skåne*. Stockholm 1951.
- S. Welinder 1977: *Ekonomiska processor i förhistorisk expansion*. Lund 1977.
- S. Welinder 1988: Exchange of Axes in the Early Neolithic Farming Society of Middle Sweden. *B. Hårdh et alii (ed). 1988:41-48.*
- W. Witt 1940: Drei neue Urgeschichtsfunde aus dem Kreises Stolp. *Nachrichtensblatt.* 16, 1940:173-75.
- Q. Wright 1942: *A Study of War. I*. Chicago 1942.
- I. Østerholm 1989: *Bosättningsmönstret på Gotland under stenåldern*. Stockholm 1989.
- E. Østmo 1984: En dysse på Holtenes i Hurum. *Viking* 48, 1984:70-82.
- E. Østmo 1988: *Etableringen av jordbrukskultur i Østfold i Steinalderen*. Oslo 1988.